

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

УДК 271.4-722.52(477.84): 94 (091) "1940/2006"

ДИПЛОМНА РОБОТА

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему **«ІДЕЯ ПАТРІАРХАТУ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-
КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи СОІ-
2м
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія)
Бойко Петро Петрович

Керівник: кандидат історичних наук,
доцент Єгрешій Олег Ігорович

Рецензент: Пилипів І. В.

Івано-Франківськ – 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Ідея патріархату в українській греко-католицькій церкві Бойко П. П. Івано-Франківськ, 2023. 113 с.

Автор пропонує аналіз та історичний огляд актуального нині наукового питання – Ідеї патріархату в Українській Греко-Католицькій Церкві, яка висувалася упродовж ХХ ст. і висувається на сьогоднішньому етапі.

Автор традиційно здійснив короткий аналіз джерел та історіографії проблеми, здійснив історичний екскурс у розвиток «патріархального» руху Української Греко-Католицької Церкви; висвітлив питання зародження ідеї патріархату напередодні та після Другого Ватиканського собору. Особливий погляд автор вділив ідеям патріархату глави УГКЦ Йосифа Сліпого, який ці темі присвятив значний відтинок свого життя та ця проблема була лейтмотивом його багатьох творів. Окрему увагу автор вділив принципам, методам та формам впровадження результатів дослідження на уроках історії.

Результати, представлені у роботі, мають, на думку автора, конкретний теоретичний і практичний характер.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	8
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК «ПАТРІАРХАЛЬНОГО» РУХУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ	21
РОЗДІЛ 3. ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЇ ПАТРІАРХАТУ НАПЕРЕДОДНІ ПІ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ	32
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ПІСЛЯ ДРУГОГО ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ	52
РОЗДІЛ 5. ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ	71
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми ідеї патріархату в Українській Греко-Католицькій Церкві, на наш погляд, визначається кількома важливими аспектами. У першу чергу це історична спадщина: УГКЦ має глибокі історичні коріння, і питання про патріархат виникає в контексті збереження і визнання своєї історичної та культурної спадщини. Розглядаючи патріархат, УГКЦ акцентує своє історичне спадкування від Київської Русі та Галичини, що є ключовими компонентами її ідентичності. Питання патріархату не обмежується лише структурними аспектами Церкви. Воно також стосується самоідентифікації вірян та їх спільної долі. Отримання статусу патріархату може підкреслити унікальність та важливість УГКЦ в сучасному світі.

Українська Греко-Католицька Церква є частиною світового екуменічного руху та має відносини з іншими християнськими конфесіями. Питання про патріархат в УГКЦ впливає на міжконфесійний діалог та взаємодію з іншими християнськими церквами. Патріархат може підкреслити незалежність УГКЦ та її право на самостійне прийняття рішень у важливих питаннях, включаючи богослужіння та адміністративні питання. Патріотизм та національна ідентичність: УГКЦ завжди відіграла важливу роль у підтримці національної ідентичності в Україні. Патріархат може стати символом об'єднання для українців та сприяти підтримці національних цінностей.

В цілому, ідея патріархату в УГКЦ залишається актуальною через свою важливість для самоідентифікації, збереження історичної спадщини та взаємодії з іншими християнськими конфесіями. Цю тезу, так би мовити, потверджують нещодавні заяви глави Греко-католицької церкви Святослава Шевчука про ймовірність об'єднання УГКЦ і ПЦУ задля проголошення у майбутньому патріархату (Додаток К).

Крім того, вважаємо, що проголошення патріархату зможе у майбутньому консолідувати українське суспільство навколо української

Церкви. Підживлює інтерес до теми, на наш погляд, особлива увага до постаті Йосафата Кунцевича, який ще у далекому XVII столітті виходив на арену з думками об'єднання церков (Греко-католицької і Православної).

Об'єктом дослідження виступають процеси, що відбувалися в УГКЦ та католицькій церкві загалом. Розвиток «патріархального» руху, діяльність організацій, духовенства та прихожан, що боролися за статус патріархату для УГКЦ.

Предметом дослідження є, передусім, спадщина архієреїв УГКЦ, які історично висували «патріархальні» ідеї і докладали зусиль задля проголошення патріархату УГКЦ.

Мета дослідження зводиться до того, щоб встановити чинники, що мали вплив на виборювання патріархату для УГКЦ та загалом на тенденції розвитку «патріархального» руху.

Для досягнення окресленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- проаналізувати стан наукової розробки, а також джерельної бази даного дослідження;
- описати передумови зародження «патріархального» руху на українських землях;
- проаналізувати діяльність очільників УГКЦ, зокрема Йосифа Сліпого, що вирішально докладалися до можливого здобуття патріархату цієї Церкви;
- з'ясувати особливості визрівання ідеї патріархату в середовищі УГКЦ напередодні і після Другого Ватиканського собору;
- визначити принципи, методи та форми впровадження результатів дослідження на уроках історії в ЗЗСО.

Методологічна основа дослідження. Наукове дослідження ідеї патріархату в Українській Католицькій Церкві ґрунтується на системі методологічних підходів та загальнонаукових історичних методів, спрямованих на ретельне дослідження цієї історичної проблеми.

Діалектичний підхід служить основою для виявлення розвитку ідеї патріархату в УГКЦ в динаміці часу. Цей метод дозволяє аналізувати протиріччя та взаємозв'язки між різними етапами розвитку ідеї патріархату. Розгляд історичного детермінізму допомагає враховувати вплив історичних обставин та подій на формування та еволюцію ідеї патріархату. Це дозволяє краще зрозуміти контекст і обставини розвитку цієї ідеї. Вивчення ідеї патріархату в УГКЦ ґрунтується на історизмі, тобто врахуванні історичного контексту та об'єктивному аналізі фактів.

Автор дослідження докладав зусиль для безстороннього та науково об'єктивного розгляду історичних подій та явищ. Застосування проблемно-історичного підходу дозволяє інтерпретувати історичні проблеми, пов'язані з ідеєю патріархату, в контексті буденного життя та щоденних практик. Це розширює розуміння і вивчення ідеї патріархату в УГКЦ.

Загальнонаукові та спеціальні історичні методи: Для наукового дослідження використовуються різні методи, включаючи аналітичний, критичний, статистичний методи, а також спеціальні історичні методи, такі як порівняльно-історичний, хронологічний та ретроспективний аналіз. Ці методи служать основою для комплексного вивчення ідеї патріархату в УГКЦ з різних точок зору.

Зазначені методологічні підходи та методи дозволяють провести ґрунтовне дослідження ідеї патріархату в УГКЦ та розкрити різні аспекти її розвитку. Результати дослідження можуть мати важливе наукове та культурне значення та бути використані для подальших наукових досліджень, створення спеціальних курсів, написання наукових публікацій та монографій, а також сприяти розумінню історичного спадку УГКЦ та релігійних та культурних процесів в Україні.

Хронологічні межі охоплюють передусім період другої половини ХХ ст., зокрема після 1946 р., коли УГКЦ після Львівського псевдособору змушена була перейти в підпілля. Разом із тим, ця дата, на думку автора, є доволі умовною, бо ідеї патріархату висувалися в осерді Церкви задовго до

цієї події, наприклад серед духовенства діаспори. Ідея патріархату УГКЦ була актуалізована після Другого Ватиканського собору завдяки зусиллям Йосифа Сліпого. Верхня межа означається сьогоднішнім, бо нині також доволі часто висувуються «патріархальні» ідеї.

Територіальні межі дослідження обумовлюються територією функціонування Української Греко-католицької Церкви станом на другу половину ХХ ст. – поч. ХХІ ст. тобто виокремлюється адміністративно-територіальним поділом Церкви.

Наукова новизна результатів роботи обумовлена самою проблемою «патріархального» руху. Вона конкретизується: умовами в яких зароджувався патріархальний рух, аналізом чинників, що впливали на діяльність патріархального руху, характеристикою діяльності патріархального руху після закінчення Другого Ватиканського собору. Між тим, магістрант розуміє, що ці проблеми радше знайшли *подальше вивчення проблеми* аніж були впроваджені автором *вперше*.

Практичне значення отриманих результатів дослідження ідеї патріархату в Українській Католицькій Церкві є важливим на різних рівнях. Зокрема отримані теоретичні основи та висновки дослідження можуть стати основою для розробки спеціальних курсів з історії релігії та історії України. Це допоможе студентам та учням отримувати більше знань про історію церковних структур та їх роль у культурному та релігійному розвитку країни. Результати роботи можуть послужити основою для подальших досліджень в галузі релігійної історії та культурології. Вони можуть надихнути інших дослідників на розширення обсягу знань про патріархат та інші церковні питання.. Це сприятиме поширенню знань і підвищенню рівня обґрунтованих досліджень у цій галузі.

Таким чином, **структура роботи**: визначена метою і завданням, складається із змісту, вступу і п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел (76 літературних позицій) та додатків.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Підготовка магістерської роботи вимагає використання якісних джерел, зокрема першоджерел, які є ключовими для досягнення високого рівня науковості та професійності в даній роботі. Тема даного дослідження відноситься до досліджень релігійно-церковних, отже, при аналізі джерельної бази слід перш за все звертатися до традиційних джерел, таких як: творча спадщина священнослужителів [5], листування між церковними діячами, періодичні видання [6, 55, 56, 58] (перш за все, слід акцентувати увагу на публікаціях діаспорних видань, зважаючи на той факт, що 1989 року Українська Греко-Католицька Церква перебувала у підпіллі). Особлива вага і ставлення – до різнорідних опублікованих документів і матеріалів [1–4]. Зазначені вище джерела становлять основну основу джерельної бази для дослідження даної теми. Названі джерельні матеріали є основою для вивчення цієї проблематики [25].

Зрозуміло, що опубліковані документи і матеріали не є так би мовити первинними джерелами, але також представляють неабиякий інтерес. Можемо, зокрема, назвати наступні: «Архів греко-католицького аналітичного видання» [1], «В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков» [2], «Вселенський Собор Ватиканський II : Діяння і постанови III: Церква. Східні церкви. Екуменізм» [3], «Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі» [4], «Лист Блаженнішого до Кард. Парекатіл» [25]. Перше джерело поміщене у відомому «Патріархат» і містить чимало потрібної для нас інформації. Друге джерело має документальну природу, містить чимало важливих матеріалів східних католицьких Церков. Третє у переліку джерело зображає виключно постанови Другого Ватиканського Собору, але є також важливим для нас, бо зосереджує матеріал (нехай і дотичний!) стосовно патріархату УГКЦ.

Окрема розмова про творчу спадщину владик. Хочемо виділити, зокрема, твори Патріарха і Кардинала Йосифа Сліпого [5]. Ми свідомо виділили твори цього діяча оскільки вважаємо саме його найбільш

послідовним щодо остоювання ідеї Патріархату ГКЦ. Через військову агресію російської федерації ми не змогли вповні скористатися ресурсом архівів, де також містяться важливі документи вивчення нашого питання.

Варто відзначити, що чи не найціннішим джерелом цього дослідження є твори головного ідеолога патріархальної концепції, Йосипа Сліпого. Конкретно, це ціла доповнене зібрання творів патріарха Йосипа Сліпого під назвою «Opera Omnia», що, власне, включає в себе всі твори цього автора. Збірка складається з вісімнадцяти томів його наукового доробку та була видана під час функціонування Українського католицького університету ім. Климента Папи у Ватикані. Завдяки старанням єпископа Івана Хоми, а також священників Івана Яцківа і Івана Музички, дотичних патріарха, його найближче коло, було створено обширну колекцію його наукових творів та загалом доробків. Ці матеріали були об'єднані і видані у вигляді 18-томної збірки під назвою "Твори Патріарха і Кардинала Йосипа". Цікавим є опис - Римське товариство "Свята Софія" разом з підтримкою американського товариства "Свята Софія" взяло на себе ініціативу створити електронне видання "Творів" з метою зробити цю цінну спадщину більш доступною як для сучасних дослідників. У збірку також включено всі випуски журналу "Богословія," які були видані у Римі під керівництвом самого Йосипа Сліпого. Це видання призначене для богословів, семінаристів, священників, вчених та освітніх закладів [6].

Щодо історіографії то вважаємо її доволі представницькою. Хочемо виділити передусім твори, на нашу думку, видатного українського церковного діяча та пресвітера Михайла Димида, який займався вивченням українського «патріархального» руху. Зокрема, особливої уваги заслуговує праця «Патріархат: передумови творення і реальність». У даному дослідженні детально розглядаються причини виникнення патріархального руху в Україні, як намагання утвердження самосвідомості та ідентичності, а також відстоювання своєї церковної традиції [20].

У даному дослідженні автор детально аналізує значення та наслідки Другого Ватиканського собору, який вплив він мав на український патріархат, особливу увагу приділяючи діяльності предстоятеля УГКЦ Йосипа Сліпого. Дослідник розглядає також мотиви, які призвели до відмови до Апостольського Престолу, керованого тодішнім Римським Архієреєм Павлом VI, у підтримці українського патріархального руху.

Крім того, у своєму дослідженні «Патріархат: передумови утворення і реальність» він описав сучасний стан справ у цьому напрямку, визначивши основні труднощі, які перешкоджають отриманню УГКЦ патріархального статусу [20].

Ще одна важлива його праця під назвою «Доктрина і процедура в УГКЦ» розкриває багато складнощів, пов'язаних із формуванням українського патріархату. За словами автора, «першість Римського понтифіка, яка, безумовно, є єдиною з важливих і позитивних характеристик, спричинила свою у загостреність внутрішнього розколу в київській церковній спільноті, спричинивши тим самим значні негативні наслідки для ідентичності української Церкви. Цей явище можна охарактеризувати як «розділення колективності і особистості у Церкві».

Автор відзначає важливість здійснення практичних заходів, які є ключовими для втілення повноцінного патріархату. Це включає в себе вивчення єдиного законодавства та інших ключових моментів, а також автор наголошує на необхідності тяглості та досвіду, важливості спадщини всіх попередників. Тим самим, продовжувати єдину лінію Церкви – єдину термінологію, щоб щоразу не започатковувати і будувати все спочатку під себе [17].

Відомий історик Церкви Михайло Димид вважає, що питання самоідентифікації УГКЦ залишається актуальним як у минулому, так і в сучасності. Додатковою цінністю в дослідженні Михайла Димида є аналіз «Еклезіології митрополита Максима Германюка». У даному дослідженні автор дав оцінку постаті митрополита Максима, вбачаючи його

«еклезіологом помісності», аналізуючи його праці, такі як «Щоденник Другого Ватиканського Собору митр. Максима Германюка, Ч.Н.І (1960–1965)», а також «Реферат митрополита Максима Германюка в часі Синодальних нарад: Єдність Української Католицької Ієрархії (19–20 вересня 1979 р.)». У праці описується контекст та хід II Ватиканського собору і ті ідеї, що нерозривно пов'язані із патріархатом Української Церкви (Додаток Е). Автор приділив увагу і темі опозиційності до помісності Церкви (східної) і разом з тим, патріархату. Наголошуючи на тезі про те, що дана місцева церква є початковою, первинною церковною організаційною структурою, яка включає вселенську [18].

Наступним джерелом, звідки можна отримати вагому інформацію про патріархальну концепцію УГКЦ, є стаття Михайла Димида «Форми автономії у Східних Церквах». Дослідження аналізує всілякі форми автономії, що існують у Церкві, а саме православний та католицький, ґрунтуючись на доповідях і виступах, які виголошували на конференції «Форми автономії у Східних Церквах», зібраній Товариством вчених права Східних Церков, що проходила у Венеції у 2009 р. У цій статті вказується на те, що автокефалія та автономія є більш відмінними поняттями ніж це прийнято вважати, а також можуть мати відмінні варіанти «автономії». Система канонічного права повинна узгоджувати еклезіологічному увлєнню про Церкву як синодальну та помісну. Це вимагатиме зміни перегляду та адаптації способу розуміння, що носить назву «декомпресією загального права». Як свідчить історія, побутують різні форми та тлумачення «автономії», як правило, це «bottom-up» (в цьому контексті означає, що місцева Церква набуває автономії шляхом процесу, який починається знизу, на рівні церковних громад), та «top-down» вказує на ситуацію, коли сама Церква визнає необхідність автономії, і ця ідея поширюється всередині Церкви, здійснюючи широке визнання всією церковною спільнотою. У статті також приводяться приклади з історії, коли багато автономних Церков стали

такими лише після такого періоду «розколу», але це не мало впливу на виконання їхньої місії серед людей [21].

Великий акцент робиться на вивченні еклезіологічної концепції, що виникла у Києві, та теперішнє її відновлення, яке дає змогу повторно відкрити першовитоки і підтвердити цю актуальність у історичному контексті. Під київською еклезіологічною думкою автор має на увазі аналіз християнської церкви та її утворення, структуру, що акцентує на теологічних і історичних аспектах. Дана праця сприяє глибшому розумінню значення церкви в українській культурі, а також впливу, який вона має на становлення національної ідентичності. На сучасному етапі київська еклезіологічна концепція знову набуває актуальності і відроджується, відновлюючи історичні корені та нові методи вивчення. Це дозволяє підтвердити її вагомість у контексті історії і сприяє розвитку нових ідей щодо ролі церкви на сьогоднішній день [21].

Проте, для дослідження процесу розвитку «патріархального» руху, не тільки твори Михайла Димида були основними джерельними даними. Цю тему глибоко аналізував Василь Маркус – видний український публіцист. Багато цінних матеріалів можна знайти в таких статтях як «Делікатна, але важлива справа» [34] а також «Українсько-ватиканські відносини в новій критичній стадії» [36], в яких розглядаються складні аспекти розуміння відносин між УГКЦ і Апостольським престолом. У своєму творі автор підкреслює наявність значущих труднощів у відносинах між Українською Греко-Католицькою Церквою та адміністрацією Ватикану. Проте варто відзначити, що ця тема не підриває єдність віри всередині українських католиків зі Вселенською Церквою, а також не впливає на їхню відданість і прихильність Вселенській, апостольській та католицькій Церкві. Це відома річ для кожного вірянина, тому неприпустимо та негідно критикувати щось як схизму чи відступництво. Це не відповідає бажанням Української Церкви та тому, до чого вона власне прагне [34].

Автор підкреслює наявність кризи довіри у сучасному суспільстві, оскільки українці починають сумніватися у чесності та благонадійності аргументів, представлених Ватиканським урядом, урядом для публічних діянь а також Східньою Конгрегацією. Додатково, слід зазначити про кризу управління та контролю з боку Ватикану над, власне, нашими церковними структурами, так як ця влада є предметом спорів та не є публічною темою для обговорень. Виникла потреба в розробці нових підходів та стратегій для адаптації до нових ідей та реальності, якою є становлення патріархальної структури та відновлення прав, а також повноважень місцевих церковних органів.

Серед інших джерел важливо відзначити дисертацію Андрія Бабинського на тему «Патріархальний рух в середовищі українських греко-католиків у діаспорі» [10]. Ця дисертаційна робота є одним з перших комплексних досліджень самого процесу формування та подальшого розвитку українського патріархального руху саме як соціально-релігійного, конфесійного явища в українській діаспорі у період від 1964–1989 рр., представленого як в науковому співтоваристві України, так і на міжнародному рівні. Праця ґрунтується на обширній джерельній базі, що охоплює велику кількість непублікованих джерел із Історичного архіву Української церкви в Римі, і також архівних збірок, колекцій українських діаспорних діячів. Окрім методів церковно-історичного аналізу, у цій роботі застосовується методологія досліджень діаспори, зокрема використання концепції «діаспорної релігійності». Ця концепція є теоретичною моделлю для розгляду феномену патріархального руху [6].

У своїх дослідженнях А. Бабинський аналізував становлення та еволюцію патріархату, розглядаючи його історію в контексті політичних, суспільних та конфесійних процесів як в Україні, так і в світі. Дослідник приділяв увагу ролі патріархату в Українській греко-католицькій церкві та його вплив на еволюцію конфесійного життя в Україні, а також проводив аналіз взаємодії між українським патріархатом з різними християнськими

конфесіями, і досліджував наслідки створення патріархату для українців і загалом. Підводячи підсумок, слід сказати, що праці А. Бабинського охоплювали різноманітні аспекти історії українського патріархату та його власне вплив на конфесійне і релігійне життя в Україні. Ці праці становлять значущий внесок у вивчення історії та релігії.

Під час вивчення нашої теми ми не можемо пропустити роботу М. Бендика із заголовком «Помісність Української Греко-Католицької Церкви та її бачення патріархом Йосифом Сліпим» [12]. В рамках нашого дослідження не можна проігнорувати роботу М. Бендика під назвою «Роль та бачення Української Греко-Католицької Церкви патріархом Йосипом Сліпим», яка аналізує історію УГКЦ а також її позицію в сучасності.

У своєму творі, М. Бендик аналізує теми, пов'язані із впливом Української Греко-Католицької Церкви на, власне, національне відродження України та її роль у глобальному релігійному середовищі. Крім того, він розглядає погляди Йосипа Сліпого саме на ці питання, а також на інші нагальні теми, як от взаємини православних та католицьких церков. Власне, дана книга М. Бендика можна вважати першим дослідженням місії Української Церкви в нашій історії та її ролі і місця на сьогоднішній день. Крім цієї, книга дає особливий внесок у розуміння мислення патріарха Йосипа Сліпого, що і зараз є почесним діячем українського патріархального руху [12].

Дуже важливою для нашого дослідження є книга О.В. Волинця під назвою «Ідея патріархату Української Греко-Католицької Церкви: історія та сучасність». Автор відзначає, що на сьогоднішній день об'єднана єдина Київська Церква функціонує лише в теоретичних розробках богословів, але створення єдиного Патріархату в УГКЦ, власне, є дуже нагальними питаннями на сучасному етапі. В разі якщо вдасться успішно довершити всі свої права, то це матиме надзвичайно хороші наслідки. Відбираючи її структурний склад і особливі риси, які мають важливе значення на сході. Ці аспекти сприяють розвитку індивідів, суспільства, а також сприяють процесу

визначення конструювання власної ідентичності, охоплюючи богословські, освітньо-культурні та правові аспекти. Духовні та вольові користі, які забезпечуються встановленням українського патріархату прагнутимуть об'єднанню всіх митрополій, а також апостольських екзархатів в інших куточках світу під одним духовним лідерством – Патріархом [13].

Важливо також вказати на дослідження Кирила Говоруна, що в своїй праці під назвою "Риштована Церква: вбик постструктуральної еклезіології". Автор висвітлює Церкву як конкретну застиглу сутність, що функціонує незалежно від її історичних структур, як от церковна ієрархія, чи канонічна територія, а також автокефалія, єдність і першість та місію служителів церкви. К. Говорун встановлює паралелі між цими структурами та зовнішнім оточенням, що може оточувати самі ж таки Церкви, але не є необхідною її частиною Автор звертається до історичних організаційних форм східного християнства у своєму дослідженні. Ця книга може мати цінність для фахівців у галузі релігієзнавства, церковної історії, науковців та студентів гуманітарних наук, а також для тих, хто зацікавлений такими питаннями, що пов'язаними з еклезіологією [14, с. 102].

Багато інформації щодо виникнення «патріархальних» концепцій у середовищі українського населення можна знайти у книзі «Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і становлення Берестейської унії», автором якої є Борис Гудзяк – єпископ Української Церкви відомий історик і священник Борис Гудзяк [15]. Дослідження «Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії» розкриває та роз'яснює одну з найбільш обговорюваних подій у церковній історії України, а також Білорусі – Берестейську унію. Ця подія вимагала від більшості єпископату визнати над собою верховенство папи, одночасно залишаючи вірність візантійсько-слов'янській власне літургійній традиції, а також і східнохристиянському етносу. У даній книзі подано ретроспективний огляд юрисдикційного статусу Руської Церкви, що починається від часів Хрещення і закінчується на кінці XVI століття. Вона

також надає унікальний огляд взаємин Руської Церкви з грецьким православним світом під час османського власне панування та проводить аналіз міжконфесійних та церковно-політичних аспектів цієї історії.

Багато цінної інформації щодо рішень, прийнятих на Другому Ватиканському соборі, ми можемо відкрити у творі івано-франківського релігієзнавця Святослава Кияка «Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблеми сучасності» Даний посібник аналізує історію собору, його роль у Вселенській церкві та екуменічних концепціях, розглядає результати і ключові матеріали собору, їхнє значення та вплив на сучасний світ та, зокрема, у контексті соціальних та релігійних викликів [27].

Також слід акцентувати увагу на опублікованому у журналі «Патріархат» зверненні Папи Павла VI, яке було надруковане в цьому виданні. У своєму повідомленні Папа виділяє велике значення релігійної, суспільно-культурної і історичної великої спадщини українців, що протрималася через століття під впливом різних режимів та переслідувань. Папа Павло VI висловив заклик до українського народу про збереження своєї релігійної віри та культурної спадщини, а також про підтримку інших націй для сприяння взаєморозумінню та миру і злагоди між людьми [25].

Вивчав тему «патріархального» руху в Українській Церкві також Назар Кісь. Він проводить аналіз історії Греко-Католицької Церкви, а також її взаємозв'язків з політикою пам'яті на всій території України [28].

Ще одним вченим, який вивчав розвиток патріархальних концепцій, є Василь Кравець, який відзначився своєю роботою «Дискусія навколо ідеї патріархату УГКЦ в середовищі української діаспори 1970-х». Ця стаття проводить аналіз підходу української діаспори до самої ідеї українського патріархату у ХХ столітті, користуючись листуванням і матеріалами, які публікувалися в періодичних виданнях, а також документами від суспільно-політичних організацій [31].

Праця «Визначні особистості Української Церкви», автором якої є В.Ленчик висвітлює життєвий шлях та громадську діяльність двох видатних

церковних діячів, а саме Митрополита А. Шептицького та Патріарха Йосипа Сліпого [32].

Можна сказати, що головним натхненником ідеї патріархального руху став відомий професор, український католицький діяч М. Чубатий. Виступаючи його ідеологом, разом із своїми колегами він утворив Комітет з метою створення Києво-Галицького Патріархату, що вже згодом еволюціонував у Українське Патріархальне Товариство у США. Власне для проведення просвітницької роботи це товариство виробляло поштові конверти та інші поштові речі з різними цитатами та емблемами. Вже з часом патріархальний рух розповсюдився по всьому світу, де мешкали віряни УГКЦ, і в 1974 р. був легалізований як Українське Патріархальне Світове Об'єднання. Б. Цимбалістий досліджував це культурно-громадське своєрідне явище в періодичному виданні «Сучасність» і розглянув багато напрямів цього руху [61].

Дослідження патріархального руху УГКЦ в діаспорі є різноманітними і включає різні методологічні та дослідницькі підходи. Загалом, один із суттєвих аспектів діаспорної історіографії, пов'язаної з патріархальним рухом Української Церкви, полягає у вивченні зв'язку між цим рухом та українською діаспорою, а також ролі останньої в розвитку патріархального руху. Науковці акцентують увагу на тому, що власне сама українська діаспора зробила значущий внесок у підтримці українського патріархального руху.

Також, варто зазначити, що діаспорна історіографія, пов'язана з патріархальним рухом УГКЦ, акцентує увагу на важливій ролі цього руху у процесі формування власне самобутньої української національної ідентичності в середовищі діаспори. Український патріархальний рух сприяв утвердженню української самобутньої спадщини в діаспорі, а також зміцнював зв'язки між українцями, що проживають у різних куточках світу. Дослідники вивчають, як патріархальний рух допомагав у плані збереження

української самобутньої культури, а також мови в середовищі діаспори, його вплив на політичну діяльність українців у інших країнах.

Інший аспект дослідження діаспорної історіографії, пов'язаної з патріархальним рухом УГКЦ, стосується його співпраці з різними етнічними та релігійними групами, що проживають у діаспорі. Власне, як патріархальний рух допомагав розв'язувати проблему взаєморозуміння та співпраці між самими між українцями та особами інших етнічних груп і релігійних спільнот.

У свій час радянська історіографія у питанні патріархального руху Української церкви була сформована під впливом ідеології комуністичного режиму, який ставився вороже до будь-якої релігійної активності та зусиль у сфері національної та культурної спадщини. В результаті цього наукові дослідження українського патріархального руху, а також інших аспектів національної самоідентифікації, були табуйовані, адослідники, що не погоджувалися із панівною думкою у цьому питанні підлягали репресіям.

Радянська історіографія, висвітлювала патріархальний рух УГКЦ у світлі релігійного фанатизму, а також «буржуазного націоналізму». Причетних до цього руху гостро критикували, та піддавали репресіям, оскільки розглядали їх ворогами комуністичної влади та загалом як загрозу для стабільності держави.

Радянські науковці намагалися зменшити вплив патріархального руху та загалом патріархальної ідеї на формування національної самосвідомості серед українського народу, поширюючи тези про те, що УГКЦ, а також її віряни не користувалися підтримкою серед українського народу та висвітлювали патріархальний рух виключно як ізольований явище, відокремлене від українського суспільства [43, с. 109].

Вже після проголошення незалежності України позбавилось вивчення даної теми, однак Ватикан, не проголосив Українську греко-католицьку церкву патріархальною. Вже у новітніших дослідженнях акцентується увага на ролі самого патріархального руху на сучасному етапі

УГКЦ, а також співпраці з різними соціальними рухами і течіями. Варто відзначити і праці, які проводять порівняльний аналіз українського патріархального руху з аналогічними рухами в інших країнах.

Також соціально-політичний контекст є одним із основних аспектів, якому приділяють увагу при вивченні патріархального руху УГКЦ. Історики відзначають, що патріархальний рух спрямований на підсилення національної самосвідомості українців і набуло особливого значення, особливо в часи підпілля. Також проводиться аналіз взаємодії патріархального руху із політичною верхівкою України та різними релігійними громадами [45 с. 49].

Ще одним аспектом вивчення «патріархального» руху є аналіз його релігійно-філософських вимірів. Дослідники відзначають, що патріархальний рух ґрунтується на ідеї так званої " нової історії спасіння," що включає активну участь самої людини у своєму власному процесі спасіння. Також аналізуються наслідки теологічних концепцій, що впливали на еволюцію українського патріархального руху, а також на співпрацю і комунікацію з іншими релігійними громадами.

У дослідженнях українського патріархального руху також акцентується увага на його історичному контексті і співпраці з іншими церковно-релігійними рухами та течіями. Аналізується вплив цього руху на еволюцію УГКЦ та його роль загалом у вітчизняній історіографії.

Концепція патріархального руху УГКЦ викликала значний інтерес науковці у всьому світі, і його місце українській історії стала предметом обширних наукових праць. Власне, в міжнародній історіографії ідея патріархального руху в УГКЦ висвітлюється як один з важливих проявів національної самобутності в процесі змагань за власні права всередині Радянського Союзу.

Ряд дослідників висвітлюють «патріархальний» рух, власне, саме як вираз громадянської активності духівництва і вірян, які хотіли зберегти свою конфесійну та національну самобутність в час періоду переслідувань,

радянської атеїстичної пропаганди. Ще ряд дослідників фокусуються на політичних напрямках патріархального руху, а також його взаємодії з різними національно-визвольними рухами.

Також значним об'єктом зацікавленості дослідників є мотиви, з яких Павло VI не надав дозволу на підтримку патріархату УГКЦ. При розгляді цього напрямку дослідження важливо відзначити, що ставлення адміністрації у Ватикані до погодження патріархату в Українській Церкві є об'єктом наукового аналізу та численних досліджень. Під час дослідження пастирської та просвітницької діяльності Йосипа Сліпого будучи на еміграції важливо зазначити, що папська адміністрація вважала створення патріархату в УГКЦ значною перешкодою у плані особистих переговорів та взаємин з Москвою. Бажання папи Івана XXIII-го ніби-то перетворити "Святу Росію" на, власне, католицьку, завадив критично переглянути систему тоталітарного комуністичного режиму, де відбувалися постійні переслідування віруючих, репресії, включаючи і до УГКЦ, особливо порушення прав мирян та просто віруючих людей. З. Гіля прийшов до висновку, що угода між Ватиканом і Російською Православною Церквою стала етично некоректним кроком з боку ватиканської адміністрації, оскільки, на його думку, в ній не було враховано інтереси УГКЦ.

Таким чином, історіографія подій, пов'язаних із прагненням до створення українського патріархату, доводить, що протягом десятиліть український народ активно працював для досягнення позитивного врегулювання даного питання, докладаючи багато зусиль. Але незважаючи на це, з іншого боку, вони постійно стикалися з безвідповідною реакцією, яка полягала у ігноруванні або навіть в прямій чи поодинокій відмові визнавати правомірність ідеї українського патріархату.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК «ПАТРІАРХАЛЬНОГО» РУХУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Ідея патріархату насправді не виникла на рівному місці, їй передував довгий історичний процес та зростання релігійної свідомості серед українського духовенства, мирянства як в Україні, так і в діаспорному середовищі, де насамперед утворились позитивні умови для поширення «патріархальних» ідей. Саме завдяки українцям в діаспорі в середині двадцятого століття можна прослідкувати утворення перших патріархальних осередків, які виношували прогресивні ідеї щодо майбутнього Української Церкви. Перебуваючи в складних політичних обставинах, метою українського народу було здобути цілковиту незалежність, маючи Церкву, яка зберігатиме власну ідентичність та заслужила б отримати патріархальну гідність. Більше того, вбачалося завдання провідника Церкви стати етнархом для українського народу, який став би не лише релігійним лідером, а очільником так званої «духовної держави» та представником цілого народу України у світі.

Для початку перед собою діаспорні мирянські організації поставили цілком реалістичні цілі: виступати проти внесення різного роду змін до церковного життя, адже це могло призвести до занедбання власної ідентичності та втрати зв'язку із батьківщиною [32, с. 149].

У помісності Української Церкви вбачали необхідність чимало релігійних та політичних часів ще з часів Центральної ради УНР і саме за Українською Церквою грецького обряду, яка перебуває у єдності з Апостольською столицею вбачалося завдання збереження ідентичності української нації. Як підтвердження можна навести діалог активного діяча Центральної Ради Володимира Винниченка та українського журналіста Лонгіна Цагельського: «Очевидно, що Православна Церква постійно буде тяжіти до Москви. Ваш унійний аспект є способом відрізнення і від Польщі, і від Москви, для творення власної ідентичності. Унійт із природи стає українцем. Скличемо Синод єпископів, архімандритів та представників

мирян з України і порадимо їм прийняти унію, а Шептицького поставимо на чолі. Відтак потрібно налагодити контакти з Римом, аби його поставив патріархом України» [13, с. 48-49].

Звичайно передбачався саме політичний хід, однак можемо відзначити, що політична еліта України відзначила яскраво виражену патріотичну позицію та зрілість Греко-Католицької Церкви, яку очолював на той момент митрополит Андрей Шептицький (Додаток D). Сам очільник ГКЦ відзначався своїми ідеями єдиної нерозділеної української Церкви. Однак Андрей Шептицький не переслідував якісь політичні інтереси, насамперед керуючись закликом із Святого Письма: «Щоби всі були одно» [51, с. 308]. Глава ГКЦ неодноразово акцентував на шляхах вирішення даної ситуації: збереження традицій Східної Церкви та приналежність до Апостольського Престолу, на чолі з Римським Архиєреєм. У одному із своїх послань він наголошував: «Українська Церква нічого не втратила б із тих дібр чи вартостей, які з неї роблять для українців цінну, святу, національну пам'ятку минувшини, а зискала б пребагато дібр і сил, які впливають із зв'язків з усіма віруючими християнами всього світу» [33, с. 139].

Однак багато дослідників наводять вагомні аргументи, що «патріархальний» рух насправді розпочався задовго до ХХ століття. Наголошується, що передвісником масових діаспорних мирянських рухів за патріархат для Української Церкви були декілька поступових етапів трансформацій та розвитку даної ідеї [10, с. 54].

Найперші згадки стосовно патріаршого престолу на той історичний період ще так званої Руської Церкви в тодішніх межах Київської митрополії, випали на кінець ХVІ століття. Причиною цього був занепад Константинополя та поширення ідей церковної унії Української Церкви з Римом. Тодішня ідея патріархату мала єднальний характер, адже це спричинило б відновлення єдності між Римською та Руською Церквами [32, с. 173].

Наступний етап розвитку «патріархальних ідей» припадає на XVII століття. Проекти даного періоду були знову ж таки унійного характеру, однак варто відзначити декілька нових аспектів: вважалося, що найперше завдяки отриманню «патріархального статусу» для недавно утворена Унійна Церква допоможе об'єднати всіх розділених християн на українських землях. Відповідно як для унійної, так і для православної митрополій йшлося про суттєве підвищення рівня своєї суб'єктивності в політично-релігійному житті Речі Посполитої та в стосунку до Апостольської столиці. Дані проекти так і не вдалося реалізувати, враховуючи той фактор, що Перемишльська, Луцька та Львівська єпархії прийняли рішення приєднатися до унійної митрополії, в свою чергу на тих українських землях, які було захоплено Московським царством все церковно-релігійне життя поступово підпорядковалося юрисдикції Московського патріархату [7, с. 327–318].

Наступне відродження патріархальних ідей в Унійній митрополії припадає на середину XIX століття. Це було пов'язано з остаточною ліквідацією ієрархічної структури Унійної Церкви на територіях Російської імперії [43, с. 184]. Однак «патріархальні» ідеї даного історичного періоду вперше набувають націєтворчого характеру. Перший народовецький протест-меморіал, автором якого був майбутній священник Данило Тячинський, містив у собі не лише політичну програму розділення Галичини на руську і польську частини, а й ідею надання статусу патріархату для русинів Австрійської імперії [64]. Поєднання політичних і релігійних факторів у процесі українського націєтворення було звичним явищем для кінця XIX століття, а це означало, що розвитком «патріархальної» ідеї зацікавилися не лише церковні еліти, а й свідомі представники українського суспільства. Отож поступово відбувається злиття українського національного проекту та ідей патріархату для тоді вже Греко-Католицької Церкви, відповідно патріархат розглядався як один із найважливіших складників національної автономії [28, с. 358–360].

Нового поштовху «патріархальному» руху надала еміграція українського населення Буковини, Галичини та Закарпаття до Канади й Сполучених Штатів Америки та утворення в цих країнах цілої мережі греко-католицьких церковно-релігійних громад. З ідеєю об'єднати ці громади в повноцінні церковні структури виступило Львівське ставропігійне братство, яке у 1908 році звернулось до тодішнього папи Пія X із проханням надати єпископу Сотеру Ортинському повноту архиєрейської влади в Сполучених Штатах Америки та зробити того суфраганом митрополита Галицького, що засвідчило б про єдність українських греко-католицьких мирян по обидві сторони Атлантики [52, с. 109–110]. Отож, відбувався розвиток греко-католицьких ієрархічних структур далеко від історичних українських територій, що сприяло розгляду патріархату у глобальному світовому вимірі, а не тільки в межах Австро-Угорської імперії [16]

Події Першої світової війни та подальша боротьба за утворення незалежної української держави сприяла налагодженню контактів між жителями Наддніпрянщини та галичанами. Відповідно знову постало відродження унійного аспекту патріархальних ідей сімнадцятого століття. Виключно в такій інтерпретації митрополит Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький роздумував над пропозицією православного собору 1918 року стати патріархом Київським [50, с. 89]. Однак поразка українського державного руху стала на перешкоді реалізації подібних планів. Ідею єдиної української Церкви, яка підпорядковуватиметься Римському понтифіку виношував ще в XVII столітті митрополит Йосиф Вельямин Рутський і саме його ідеї пізніше увійшли до постанов Львівського унійного з'їзду, що проходив із 22 по 25 грудня 1936 року [7, с. 340].

Перед початком Другої світової війни знову актуалізується усвідомлення інтеграційного виміру ідей патріархату. Наприклад, у грудні 1938 р. під час візиту до Львова нунція Філіпе Кортезі найпопулярніше на той момент українське видання «Діло» опублікувало коментар щодо цієї події: «Потреба утворення однієї надбудови, греко-католицького патріархату,

для організаційного й ідейного об'єднання осередків Греко-Католицької Церкви» [49, с. 50–52]. Далі автор наголошує: «Такий Патріархат міг би тоді впливати на всі українські церковні організації, розкинені на двох континентах і в 9-ьох державах: (Польща, Карпатська Україна, Словаччина, Румунія, Югославія, Злучені Держави, Канада, Бразилія й Аргентина)» [9].

У житті українських емігрантів все більшу роль стала відігравати релігія, що відобразилось в появі великої кількості публікацій представників не лише церковної, а й світської інтелігенції стосовно важливої ролі Церкви в еміграції. Для прикладу варто відзначити брошуру «Українська Католицька Церква і ми», видана в 1946 р. українським активістом та одним із майбутніх лідерів руху за патріархат Богданом Лончиною. В ній автор підкреслював особливе місце УГКЦ для українців в діаспорі та висловився щодо патріархату наступним чином: «Здобуття відповідних позицій і відповідної пошани для нас як народу і як найповажнішої та найчисельнішої католицької групи на Сході». Одночасно з цим Богдан Лончина висловлював думку щодо спільного патріархату православних та греко-католицьких українців, що посприяло б об'єднанню українського суспільства. У своїх поглядах він посилався на унійні ініціативи Андрея Шептицького, наголошуючи, що такого виду патріархат мав би існувати в єдності з Апостольською столицею в Римі [58].

Отож в Україні та діаспорному середовищі одночасно співіснували одразу дві концепції майбутнього патріархату: перша охоплювала унійний патріархат з українськими православними, а інша обмежувалась тільки Греко-Католицькою Церквою. Особливу прихильність перша ідея здобула в діаспорному середовищі, де як греко-католики так і православні жили разом у тісному контакті. Як результат такої щоденної співпраці між представниками обидвох українських Церков стала спроба написати спільну історію Української Церкви в 1949 р. в рамках «Енциклопедії українознавства». Однак таке тісне співіснування православних та греко-католицьких парафій у діаспорі часто призводило до замішання та таких

ситуацій, що вірні почергово відвідували православні та греко-католицькі храми, закриваючи очі на конфесійну приналежність, що в підсумку призвело до негативної реакції збоку Апостольського Престолу [60, с. 81].

На початку 1950-х рр. ідея патріархату ще більше продовжила обговорюватись у діаспорних виданнях української політичної еліти. Українські активісти в еміграції наголошували, що спільний патріархат піде на користь збереження української ідентичності та вбереже українські спільноти від зовнішніх впливів [8, с. 141–142]. Вони вважали, що такого типу порозуміння між обома українськими Церквами допомогло б позбутися міжконфесійного антагонізму й суттєво підсилило б значення українського народу на міжнародній арені. Не залишились дані процеси без уваги й на найвищому рівні серед духовенства, так у 1957 р. під час першої конференції українського єпископату вперше всерйоз була обговорена тема можливого патріархату. Підсумком даної конференції стало офіційно оприлюднене Спільне пастирське послання, значна частина якого присвячувалась питанням поєднання з українськими православними. Містило послання звернення до православної української ієрархії провести діалог щодо можливої єдності, що могло стати можливістю утворити Київський патріархат. Окрім поєднання українського суспільства, найперше українські єпископи вбачали основним завданням домогтися поверненню до Вселенської Католицької Церкви всіх українських християн [41, с. 69–71]

1958 р. під час подій, присвячених заснуванню в США української греко-католицької митрополії перший очільник Філадельфійської митрополії Максим Германюк відзначив, що зважаючи на розпорошення українського духовенства та мирянства по світу та утворенню нової ієрархічної структури в Сполучених Штатах Америки, Українська-Греко Католицька Церква стала, так би мовити, «вселенською» [39, с. 88–90]. Тому дане географічне розширення має привести до утворення Київського патріархату [41, с. 71].

1959 р. відбулася третя зустріч українського єпископату, підсумком якої стало послання «Пастирське послання українських єпископів до

українського народу». У посланні українські архієреї офіційно зверталися до православного єпископату із закликом спільно звернутись до Римського архієрея напередодні Вселенського собору із проханням об'єднання українського народу в одному Київському патріархаті в єдності з святим Апостольським Престолом. Відмінністю від звернення 1957 року було те, що в даному посланні більший акцент ставився саме на єдності українських християн, а не тільки на ідеї поєднання православних із Апостольською столицею. Отож все більше став проявлятися екуменічний дух та зміна парадигми щодо відносин із православними християнами [58]. Однак відповідь українського православного єпископату в діаспорі виявилась негативною. Православне духовенство запропонувало інший шлях до поєднання – розрив відносин Греко-Католицької Церкви з Апостольським Престолом.

Паралельно з даними подіями в УГКЦ почали розглядати інші аспекти «патріархальної ідеї», які пізніше стали центральними в діяльності майбутнього лідера «патріархального» руху Йосипа Сліпого. Це спричинили нові виклики, з якими зіткнулася третя хвиля української еміграції, яка в середині 1950-х років остаточно знайшла своє місцезнаходження в країнах Південної та Північної Америки, Австралії та Західної Європи, а саме проблеми дезінтеграції та асиміляції. Причиною цього була відсутність чітко визначеного еміграційного центру. Отож українські політичні сили розпочали трактувати еміграційні церковні структури як забороло єдності діаспори [58].

1960 р. отець Мелетій Соловій, на прохання Торонтського єпископа Ісидора Борецького, надав пропозиції, які стосувалися тем, які український єпископат мав би винести на обговорення на майбутньому Вселенському соборі (Додаток F). Першочергову проблему отець Мелетій вбачав у відсутності українського керівного надрядного церковного центру. Вирішенням цієї проблеми міг би стати, на його думку, створений патріархат, який отримав би титул «Київського і всієї України-Руси». За

словами отця Мелетія, це допомогло б піднести престиж УГКЦ та спричинилося б до підвищення активності у всіх сферах українського церковного життя, зокрема й у питанні єдності з українськими православними християнами та сприяло б утвердження української церковної ідентичності в юридично-канонічному сенсі, скріпивши єдність української діаспори [9, с. 71].

Отож боротьба за український патріархат все більше набирала обертів серед українців в еміграції. Однак до однієї чіткої концепції було ще далеко. Причиною цього була роздробленість серед українських мігрантів, яку можна виокремити в чотири основні лінії. Перша причина стосувалася співіснування декількох хвиль еміграції, що призводило до різного ступеня інтегрованості в місцевий соціум та культуру, а отже й відмінні шляхи самоусвідомлення та розвитку. Другою причиною було політичне протистояння між різними діаспорними фракціями, об'єднаннями та партіями. Дві останні причини стосувалися конфесійних відмінностей між православними та греко-католиками та майже відсутності структурно-юрисдикційної єдності як в одних, так і в інших [12, с. 30–33].

Варто відзначити також ідеї великого натхненника «патріархального руху» історика діаспори Миколи Чубатого. Він вбачав вагомий націєтворчий потенціал в «патріархальних ідеях». Микола Чубатий наголошував, що надання УГКЦ патріархату стане засобом церковного об'єднання всього українського народу як в діаспорному середовищі, так і на етнічних землях [18]. Відомий дослідник даного періоду Василь Маркусь наводить думку, що на той історичний період екуменізм розглядався українцями як засіб до поєднання українського народу, а одним із інструментів для цього мав стати саме патріархат [35, с. 12].

Репрезентація української спільноти у світі активно відбувалася ще з часів закінчення Другої світової війни. Отож на початку 1960-х років УГКЦ мала хороший потенціал для реалізації власних ідейних концепцій, будучи однією з частин глобальної католицької спільноти та мала досить

розгалужену і розвинену мережу структур і громад у багатьох країнах світу та різних континентах, маючи тривалий досвід співпраці з різного роду міжнародними організаціями та високоосвічене духовенство [10, с. 194–195].

Однією з перших мирянських організацій, яка зробила спробу задіяти церковну сферу для інтернаціоналізації так званого «українського питання», можна назвати Український християнський рух, керівництво якого налагодило співпрацю із чисельними католицькими організаціями, зокрема й суспільно-релігійними (для прикладу «Unum omnes») [59]. Завдяки цьому інформація про стан церковного життя та суспільні рухи українців в УРСР розпочала звучати в час тривання міжнародних зустрічей та симпозіумів з науковцями та політиками різних країн [37]. Отож представники різних політичних партій почали використовувати «патріархальну» ідею у своїй діяльності. За словами отця Атанасія Великого, вони, розглядають патріархат як інструмент у політично-визвольних діях, з метою скріпити еміграцію та піднести українську справу на міжнародному рівні, послабляючи окупанта української землі [10, с. 204].

Дане явище аж ніяк не було чимось новим, адже ще, починаючи з десятого століття, на християнському Сході інститут патріаршества вважався виразником не тільки найвищого церковного статусу, а й політичного престижу. Актуальність даного виміру патріархального статусу набула в еміграції додаткового сенсу, хоча і в попередніх століттях розглядався українськими світськими та церковними елітами як один із способів здобути вищий рівень суб'єктності. Використовували такі інспірації і очільники патріархального руху. Якщо розглянути програмні публікації Миколи Чубатого, то можна знайти його думку щодо даного питання: «Кожен патріарх, це був немов «релігійний батько свого народу» і поруч «світського володаря нації» був першою особою нації». Аналізуючи історичний процес, Микола Чубатий наголошував, що якби патріархат постав у XVII столітті, то значимість та статус Києва як столиці українського народу та українського християнства сприяв би утворенню незалежної української держави (Додаток

L). Отож, підсумовував Микола Чубатий, що утворення патріархату в середині ХХ століття сприяє піднесенню престижу не тільки української Церкви, а й української нації, а Київ міг би стати так званим «патріархальним містом», яке стояло б в одному списку із Царгородом та іншими патріархіями [47, с. 177–178].

У контексті Вселенської Церкви, на думку активного діяча за «патріархальну» ідею Миколи Шлемкевича, який був редактором часопису «Листи до приятелів», інформаційна підтримка якого сприяла зародженню перших осередків патріархальної ідеї, отримання патріархального статусу урівняло б УГКЦ із чеськими, польським та іншими католицькими Церквами (Додаток М). Інший активний діяч Василь Маркусь наголошував, що ідея українського патріархату означає спробу вберегти українську націю від російських впливів. Відповідно «суб'єктний» потенціал ідеї патріархату було пов'язано із необхідністю достатньо престижної і ефективної форми репрезентації української нації на світовому рівні [10, с. 205].

За словами отця Мелетія Соловія, активного прихильника «патріархальної» ідеї, патріархальна установа для кожного зокрема народу, в тому числі й безправного та поневоленого, є виявом і висловом його змагань та стремлінь до самобутньої незалежності та соборності як національної, політичної, так і церковної. Безсумнівно, що таке поєднання політичних та релігійних аспектів життя, а також таке трактування церковного очільника як етнарха було притаманне та вкорінене у досвіді української спільноти Галичини з її бездержавністю. Однак в час до Другої Світової війни українська еліта попри все мала можливість бути безпосередніми учасниками політичного процесу, до того ж проживаючи компактно, в межах одного галицького регіону. Зважаючи на це, розпорошення спільноти та умови еміграції в різних країнах були складними факторами, а модель організації церковного та національного життя, очільником якого був би етнарх була надзвичайно бажаною, враховуючи, що дана «духовна» єдність

спричинилась б до забезпечення транскордонної згуртованості діаспори [45, с. 50].

Тому вже у першому зверненні до українського єпископату представники українського мирянського патріархального руху підкреслювали, що УГКЦ має бути не тільки найважливішою церковною установою, а й чинником української духовної єдності та сили, борячись за українські національні справи. Посилаючись на приклад діяльності УГКЦ до її ліквідації в 1946 році радянським режимом на українських етнічних землях, поборники патріархальної ідеї наголошували, що УГКЦ, отримавши патріархальний статус, має продовжувати виконувати свої об'єднуючі, виховні, репрезентативні та керівні функції і в діаспорному середовищі українського поселення.

Історія «патріархального руху» насправді є не тільки історією інституцій, а й видатних особистостей. Великою мірою діяльність даного руху залежала від підходів та дій окремих персоналій. Як бачимо, поширенню патріархальних організацій сприяли такі досвідчені науковці та мирянські діячі як Петро Біланюк, Микола Чубатий, Василь Маркусь, підтримувані чисельним духовенством (Додаток G). Саме завдяки їхнім текстам був закладені ідейні підвалини руху. Їхні напрямні стали чітким дороговказом для продовжувачів патріархальної ідеї в час тривання Другого Ватиканського собору та в часі втілення його постанов.

Ідея патріархату Української Церкви, звісно, не є новою. Ці ідеї визрівали напевно суголосно із розподілом Церкви 1596 р., набуваючи нових етапів і форм. Нині в силу появи ПЦУ і консолідації українського православ'я з'явилася можливість торувати шлях патріархату і для греко-католиків.

РОЗДІЛ 3. ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЇ ПАТРІАРХАТУ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОГО ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Уважаємо, що в час тривання Другого Ватиканського собору становище Української Греко-католицької Церкви було вкрай складним. Події 1946 р. неабияк позначилися на подальшому функціонуванні УГКЦ. Переслідування та остаточна заборона радянською владою «загнала» її у підпілля, а єпископат та чималу кількість решти духовенства було засуджено на заслання у землях Сибіру та Далекого Сходу. Не оминула подібна участь й очільника УГКЦ Йосифа Сліпого, який до 1963 року перебував в ув'язненні і тільки зусиллями Апостольського Престолу та американської дипломатії був звільнений та отримав можливість прибути на Вселенський собор. Тривалий період заслання аж ніяк не применшив значимості митрополита Йосипа Сліпого в стосунку до духовного життя Української Церкви. Завдяки йому багато в чому було викрито злочини радянського тоталітарного режиму проти УГКЦ та проти законів людяності, що сприяло самоутвердженню Української Церкви.

Саме Йосиф Сліпий першим висловився за ідею утворення патріархату для УГКЦ на Другому Вселенському соборі 11 жовтня 1963 р. Під час промови до Отців собору очільник Української Церкви висловив пропозицію піднести Києво-Галицьку Митрополію до патріархального статусу [48, с. 166–167]. Йосиф Сліпий підкреслював, що хоч київські митрополити і не мали патріаршого титулу, однак керували церквою подібно як і патріархи, використовуючи патріарші привілеї, подібно як і в інших Східних Церквах, будучи свідомими того факту, що патріархальний статус є явним знаком самобутності помісної Церкви та повноти зросту, означивши за собою вагомий аспект в релігійному та суспільному житті [13, с. 50–51]. У своїй промові митрополит Йосиф поставив акцент на оберіганні Божої правди, за яку він особисто відбував покарання та гоніння протягом останніх вісімнадцяти років. Отож глава УГКЦ висловлював сподівання, що Другий Ватиканський собор зможе дати опір комуністичному атеїзму та допоможе

подолати переслідування Української Церкви, а з точки зору всієї Церкви, сприятиме єднанню усіх християнських Церков. Крім того Йосиф Сліпий висловив свої думки щодо управи та першості у Вселенській Церкві, наголошуючи на меті власної доповіді – надання патріархального статусу Українській Церкві [32, с. 513].

Варто наголосити, що деякі факти у відносинах Апостольської столиці та Київської митрополичої Церкви суперечили еклезіально-теологічно-канонічній ідентичності останньої. Щодо цього монахиня Софія Сеник наводить приклад події 1626 р., а саме перебігу Кобринського собору, опісля якого з'явилося одразу дві відмінні версії соборових документів – українська та римська [17, с. 7].

Ще більшим аргументом, на наш погляд, щодо скасування Римом синодального правління Української Церкви є аналіз собору в Замості 1720 року та у Львові 1891. Варто звернути увагу на коротку тривалість обох соборів, відповідно важко уявити, що за такий короткий період не є можливо прочитати, проаналізувати та обговорити зміст документів, не кажучи вже про додатки до них. Із цього можна зробити висновок, що зміст документів готувався Римським Престолом, а українські отці лише підписували документи, раніше погоджені Апостольською столицею. Однак такі негативні явища були швидше винятком, ніж правилом у стосунках між Українською Церквою та Римом [15, с. 214]. Насамперед важливо відзначити, що першість Папи Римського допомогла зберегти та розвинути єдину греко-католицьку обрядовість, яка протягом століть то латинізувалась, то навпаки орієнтувалась на схід, в підсумку утворивши унікальну теперішню юрисдикційно-еклезіальну єдність [17, с. 8–10]. В кінцевому результаті це сприяло переродженню УГКЦ в наднаціональну Церкву. Крім того, влада Римського Архиєрея, в міру можливостей, неодноразово захищала Українську Церкву від ідеологічних переслідувань [46, с. 66].

Отож, якщо спробувати окреслити походження та розвиток помісних Церков, то варто звернутися до бачення видатного сучасного українського

богослова Михайла Димида. Він наголошує, що помісні Церкви утворюються в лоні Вселенської Церкви, черпаючи з нею власну еклезіальну ідентичність. Отож вірні східних церков через хрещення, Пресвяту Євхаристію та особисте віровизнання входять до Вселенської Церкви, належачи одному Христовому Тілу. В свою чергу еклезіологічне вчення Української Церкви постало насамперед на східних традиціях, насамперед завдяки зусиллям як Йосифа Сліпого, так і його видатного попередника Андрея Шептицького. Протягом століть УГКЦ не вважала себе ані частиною латинської Церкви, ані візантійсько-київської. Натомість, користуючись східними переданнями вона будувала власне еклезіологічне втілення, при тому засвідчуюючи єдність з Апостольською Столицею. Саме таке розуміння своєї ідентичності спонукало Йосифа Сліпого висловлювати пропозицію щодо патріархальної гідності для Української Церкви на Другому Ватиканському соборі [2, с. 104].

Більше того Йосиф Сліпий розпочав працю над власним еклезіологічним вченням, ідеї якого продовжив висловлювати на Вселенському соборі. Центральною темою еклезіології Йосифа Сліпого виступає місце УГКЦ серед інших помісних Церков. У своїх напрацюваннях митрополит Йосиф доходить до висновку, що необхідно зберігати автентичність Східних Церков, надаючи їм більше адміністративної свободи, натомість питання догматичного характеру зобов'язані вирішуватись на вселенському рівні. У багатьох посланнях глава УГКЦ висловлював своє бачення Церкви у локальному, тобто конкретному місці, зокрема на прикладі Української Церкви, яка продовжувала існувати як на етнічних землях, так і в діаспорному середовищі [22, с. 252–253].

Якщо детально проаналізувати богословські погляди Йосифа Сліпого, можна зауважити, що окрім поняття «примату» великий акцент ставиться на визначеннях «синод» та «собор». Він вважає, що має існувати спосіб обрання єпископів на місцевому рівні та надання багатьох інших свобод помісним Церквам [22, с. 254]. Цікавим є бачення самої сутності помісної Церкви

згідно митрополита Йосифа. Він зазначав, що помісна Церква є Церквою, яка функціонує в конкретному народі. Така думка дозволяє стверджувати, що мислення Йосифа Сліпого відбувалося у двох категоріях: традиції Церкви та помісності. В одному із власних послань очільник УГКЦ наголошує: «Помісна Церква, а в частості наша Українська Греко-Католицька Церква, яка становить живу та водночас органічну частину Вселенської Церкви, зі своїм ідентичним візантійсько-українським обрядом, собі питомим правопорядком і багатую духовно-теологічною спадщиною» [26, с. 98].

Найбільшого успіху Йосиф Сліпий зазнав у сфері літургійного життя, де він старався утверджувати українську помісність на противагу загрозі латинізації. Глава УГКЦ неодноразово посилався на папські документи, доводячи, що у всіх уніях між Апостольською столицею і Східними Церквами наголошується на збереженні ідентичності східного обряду та східної традиції [57, с. 66].

Отож для Йосифа Сліпого тема надання Українській Церкві патріархального статусу була основним центром збереження канонічної влади Української Церкви та юрисдикційної автентичності, і насамперед дотримання відносин із Апостольською столицею [26, с. 70]. Своєю діяльністю під час тривання Вселенського собору Йосиф Сліпий привернув увагу цілого світу, його виступи активно висвітлювало італійське телебачення. Так, 14 листопада 1963 р. митрополит Йосиф висловився щодо екуменічної концепції з точки зору представника східного християнства. Він наголошує, що Східна Церква являється особливим видимим знаком універсальності, неподільності та «католицькості» Церкви. І надання особливого статусу Східним Церквам полягає не так у акцентуванні на величності та урочистості Східної обрядовості, а насамперед тому, що збагачує вселенський вияв Церкви своїм обрядом, літургією, дисципліною та мовою [6, с. 80]. Більше того, Йосиф Сліпий акцентував увагу на власній приналежності до гілки східного християнства, наголошуючи, що попри відмінність із західно-християнською традицією Східна Церква збагачує

Вселенську Церкву власною контемплятивною духовністю, підкреслюючи тим самим її універсальність [6, с. 53–54].

Митрополит Йосиф Сліпий твердо зазначав, що на даному Вселенському соборі показано справжнє обличчя Вселенської Церкви. Звичайно, Ісусу Христос заснував одну єдину універсальну Церкву, якої Він є єдиним Пастирем, а Римський Архиєрей являється видимим представником на землі – зазначає глава УГКЦ – а отож не може бути місця жодній східній чи західній автономії, проте протягом століть з розвитком помісних Церков верховна влада Римського Архиєрея безпосередньо або ж явно породжувала їхні різноманітні традиційні риси, а дух підпорядкування та єдності найбільше повинен панувати між християнами якраз в час тривання Вселенського собору [6, с. 81-82]. Йосиф Сліпий твердо підкреслював, що єпископ тоді може вважатися повноправним, коли продовжує залишатись в єдності з Римським Архиєреєм, наступником апостола Петра. Доповідь очільника УГКЦ викликала чимале враження на аудиторію, адже попри вісімнадцятирічне ув'язнення Йосиф Сліпий неабияк відчував актуальні проблеми та виклики сучасної Церкви. Під час промов глава УГКЦ постійно висловлював вдячність за молитву за Українську Церкву та за можливість брати участь у Вселенському соборі [38, с. 64].

Щодо розвитку відносин Української Церкви та Вселенської митрополит Йосиф зазначав, що під час тривання перших п'яти Вселенських соборах опісля розколу 1054 року були присутні українські представники. Зокрема на Ліонському соборі в 1245 році був присутній київський митрополит Петро Акеревич, який повідомив єпископат Вселенської Церкви щодо небезпеки монгольської навали. На Константському соборі в 1414-1418 роках брав безпосередню участь митрополит київський Григорій Цамблак, а на наступному Ферраро-Флорентійському соборі в 1439 році активно відзначився митрополит Ісидор, який не просто був присутнім на соборі, а й підписав акт поєднання Східної Церкви та Апостольської столиці. Тільки на

наступних Тридентійському та Першому Ватиканському соборі через політичні причини українські представники були відсутні [23, с. 15–16].

Отож, керуючись тисячолітньою історією Української Церкви митрополит Йосиф Сліпий наголошував, що Києво-Галицькі митрополити користувались високими патріаршими правами. Тому логічним ходом він вважав піднесення Києво-Галицької митрополії до патріаршої гідності. Отож постулат щодо ідеї патріархату Української Церкви був озвучений під час другої сесії Другого Ватиканського собору, набувши особливої ваги. Митрополит Йосиф вбачав у патріархаті для УГКЦ з усіма привілеями і правами ознаку релігійного самостановлення українського народу і безцінний подарунок переслідуваній Українській Церкві [23, с. 19].

У зверненнях до Римського понтифіка Павла VI Йосиф Сліпий обґрунтував ідею утворення українського патріархату через призму тривалої історії Української Церкви, народу та його великих особистостей: «Метою та повнотою такої Церкви є зрілість та самоусвідомлення, в свідомості духівництва і пастирів, причому розуміння мирян, відігравала важливу роль. Бо лише дозріла свідомість своїх власних церковних і національних здобутків, своїх культурних та історичних надбань і цінностей, своїх непосильних трудів і жертв, що належали до скарбниці всієї Вселенської Христової Церкви, давали тверду основу для розвитку патріархату! Церква Києво-Галицької Митрополії, показує достатньо доведень ось цієї свідомості на протязі цілої своєї самобутньої історії. Чому ж не визнати патріаршої гідності Києву, яка є колискою Християнства на цілому Європейському Сході?» [13, с. 48–52].

Пропозиція глави Української Церкви викликала чимале здивування серед соборового єпископату. Важливо відзначити, що під час третьої соборової сесії відомі теологи Латинської Церкви схвально відгукнулися щодо «патріархальних ідей» Йосифа Сліпого, а ухвалений декрет собору щодо Східних Церков підтвердив що саме патріархат являється традиційною формою управління та організації Східних Церков [38, с. 65].

23 грудня 1963 р. відбулася значна подія в історії УГКЦ. Апостольська столиця видала декрет, в якому підтверджуються і надаються права митрополита Йосипа Сліпого на владу та титул верховного архієпископа Української Церкви. Однак спершу така подія викликала непорозуміння і сум'яття, зважаючи на брак історичної інформації щодо статусу верховного архієпископства. Частина духовенства та вірних УГКЦ сприйняли такий крок Апостольського Престолу як відкладення в часі або навіть відмову питання щодо патріархального руху УГКЦ [38, с. 70–73].

Надання статусу верховного архієпископства насправді стало дискусійною темою навіть в латинському середовищі. Підтвердженням цього можна навести факт, що стаття в часописі «L'Osservatore Romano», присвячена цій події з'явилася аж 6 лютого 1964 р., тобто майже два місяця опісля. Тобто, до того часу відбувалося окреслення історико-правового значення статусу верховного архієпископа та відбувалися спроби пояснити його спосіб надання львівським митрополитам, що через брак грамотних спеціалістів затягнулося у часі [47, с. 177]. Частина тодішніх дослідників публікувала інформацію, що йде мова про абсолютно новий ступінь ієрархічного концепту, який вигадали спеціально для Йосифа Сліпого. Інші фахівці спростовували такі висновки, посилаючись на те, що титул верховного архієпископа здавна відомий у Східній Церкві, однак для Римо-Католицької Церкви це справді нове явище, зважаючи на те, що був потверджений тодішнім Римський Архієреєм Пієм XII та почав діяти аж у 1957 році. Аналізуючи дану ситуацію, стає очевидним, що митрополит Йосиф Сліпий став першим католицьким архієреєм, який одержав звання верховного архієпископа, а УГКЦ в свою чергу першою Церквою, яка набула статусу верховного архієпископства [38, с. 66–68].

Компетентні фахівці в свою чергу надали наступну оцінку вищезгаданим подіям. Так, ними наголошувалось, що верховний архієпископ являється найвищого статусу владиною у своїй Церкві, а також акцентувалось, що із гідністю верховного архієпископа надаються

повноваження, які необхідно вважати пропорційними владі патріарха. Отож Йосиф Сліпий отримав привілеї та повноваження, які у своїй суті були ідентичними привілеям і правам патріархів східних Церков, які перебували у сопричасті з Апостольським Престолом [20, с. 112–114].

Дане питання було детально проаналізоване та розглянуте Конгрегацією Східних Церков. Як висновок надавалося твердження, що Львівська митрополія одержує статус верховного архієпископства, що підтверджувалося декретом Апостольської столиці. Наголошувалося, що ніхто не має права його відмінити, або ж піддавати сумніву права та повноваження Львівського верховного архієпископа на верховну владу в УГКЦ [4, с. 212].

Конгрегація Східних Церков опиралася на наступних аспектах. Першим чинником була булла понтифіка Климентія VIII з 1596 року, яка запевняла за Київськими митрополитами верховну владу та повноваження в Українській Церкві. Серед основних повноважень варто відзначити можливість самостійно утворювати та ліквідовувати єпархії, усувати та призначати єпископів, безперешкодно видавати літургійні книги та іншу літературу, скликати синод, головуючи на ньому. Другим аспектом була булла понтифіка Пія XII з 1807 року, якою потверджувалося відновлення Галицької митрополії та підтверджувалося право спадкоємництва Київської митрополії виключно за Галицькою митрополією [20, с. 116]. Ну і насамкінець третім документом, який відіграв значну роль у прийнятій постанові був потверджений і виданий папою Пієм XI в 1929 році сучасний кодекс канонічного права. Саме в ньому за новітньою кодифікацією права вводиться титул верховного архієпископа в ієрархічній устрій, чітко окреслюючи його права та повноваження. Варто відзначити, що привілеї і компетенції верховного архієпископа є майже ідентичними в порівнянні із патріаршими [47, с. 177–178]. Відмінності полягали у декількох питаннях. Верховне архієпископство не мало права утворювати єпархії у діаспорному середовищі та самостійно призначати кандидата на посаду єпископа. Ці права відводились Апостольському Престолу. Верховного архієпископа

варто вважати очільником своєї Церкви, а весь місцевий єпископат повинен підпорядковуватись його владі. Підпорядковуватись верховний архієпископ повинен безпосередньо Римському Архієрею, аж ніяк жодному з східних патріархів. Отож, посилаючись на ці три документи Конгрегація Східних Церков підсумувала, що митрополити Львівські фактично завжди були, а даний момент документально підтверджено, що являються верховними архієпископами. Саме тому 23 грудня 1963 року Йосифу Сліпому була надана такого типу влада[47, с. 180].

Щодо повноважень верховного архієпископа то можна знайти інформацію у патріархальному уставі УГКЦ: «Верховного Архієпископа» та його повноваження говориться, що: «Головою Помісної Української Католицької Церкви є Патріарх чи Верховний Архієпископ, Митрополит Київський і Галицький; Йому юрисдикційно належать усі Митрополити, Єпископи, що існують у межах України та поза її кордонами. Патріарх або Верховний Архієпископ отримує звання: «Блаженніший», його осідком є один з двох престольних міст: Київ або Галич (Львів) [55]; Патріарха або Верховного Архієпископа обирає помісний собор єпископів Української Католицької Церкви. Новообраний Патріарх або Верховний Архієпископ складає послух вірності, підпорядкованості та просить Апостольського Благословення» [19].

Отож надання статусу верховного архієпископства було фактичною тимчасовою відмовою понтифіка Павла VI надання патріархального статусу Українській Церкві. Однак заборона мала досить обережний характер, посилаючись на норми надання патріаршого титулу згідно католицького кодексу канонічного права. Однак чимала частка українського духовенства та мирянства сприйняла відмову як наслідок дипломатичних відносин Ватикану та СРСР та небажання Апостольської Столиці погіршувати і без того напружені відносини із Православною Церквою Московського патріархату [1]. Так чи інакше можна підсумувати, що ідея патріархату для

УГКЦ на Другому Ватиканському соборі не була потверджена, як сподівався український народ та особисто Йосиф Сліпий [2, с. 74].

Візії Йосифа Сліпого в даному аспекті містили унікальні інтуїції стосовно розгляду рівнів, на яких могла б реалізуватися співпраця. Верховний архієпископ УГКЦ залічував до них внутрішній діалог всередині поділеної Церкви та систематизація принципів, які мали б стати основою даного діалогу. Критеріями Помісної Церкви Йосиф Сліпий називає наступні: мова, власна обрядовість та дотримання звичаїв, літургія, особливості теологічної спадщини, власне церковне право, літургійні приписи [14, с. 107]. Щодо міжцерковних відносин, то згідно переконань Йосифа Сліпого, кожна Помісна Церква зобов'язана визнати «помісність» іншої Церкви. Саме це могло б стати передумовою до порозуміння всіх християн. І саме така «братерська концепція» повинна замінити уніатську у Католицькій Церкві, а це суттєво допоможе зблизитись із православними Церквами [15, с. 302].

Реалізація ідеї патріархату для Української Церкви слугувала б зміною взаємовідносин, що означало б не тільки зобов'язання зі сторони східних католиків випрацювати власну богословську та духовну спадщину, а й обов'язок зі сторони Апостольської столиці корегувати взаємовідносини з Східними Католицькими Церквами таким чином, щоби вони стали своєрідними моделями екуменізму для православних християн. Такі кроки могли б посприяти партнерському діалогу між Східними Церквами та Ватиканом, сприяючи відмові від будь-якої експансії та засвідчуючи утворення атмосфери взаєморозуміння між ними [13, с. 53–55].

Окрім Йосифа Сліпого варто відзначити ще одного великого натхненника патріархального руху митрополита Максима Германюка. Опираючись на постанови Другого Ватиканського собору він вивів власні судження про Церкву, акцентуючись на тому як народжується в Ній членство. Отож Максим Германюк наголошував, що членством являється участь об'єднанні вірян, які об'єднані в одне тіло завдяки внутрішнім

зв'язкам, якими керує Святий Дух та які відображають спільну ієрархію, те саме віровизнання та святі таїнства [9, с. 74].

Пізніше у 1982 р. верховний архієпископ УГКЦ Йосиф Сліпий доповнив даний перелік ще трьома компонентами: теологічна спадщина, церковна мова та обряд зі звичаєм. Отож згідно із еклезіологією Східних Церков, УГКЦ у Вселенській Церкві є помісною Церквою з власним правом [9, с. 75]. Це означає, що Українська Церква становить «католицькість» у повному розумінні як до свого зовнішнього, так і внутрішнього католицтва, адже містить в собі повноту східної християнської теологічної спадщини, визнаючи свою єдність з Апостольським Престолом. Також, згідно Максима Германюка, УГКЦ є в повноті православною Церквою, адже обороняє та зберігає передану спадщину Божих правд, спадок Отців Церкви та навчання усіх Вселенських соборів [3, с. 132–134]. Як висновок митрополит Максим Германюк називає Українську Церкву вповні Східною Католицькою Церквою, зважаючи на наявність в ній власного східно-візантійського обряду, особистої церковної мови, особистої східно-церковної богословської спадщини, східно-церковної з іншими Східними Церквами спільної Літургії, літургійних звичаїв, притаманних українцям і саме в цьому основна відмінність УГКЦ від інших Східних Католицьких Церков візантійської традиції, а також ідентичного духовного життя та власного церковного права й особистої концепції ієрархічного устрою з виконання уряду управи та пастирства. Аналізуючи це, Максим Германюк доводить, що Українська Греко-Католицька Церква правосильно являється помісною Церквою [56, с. 120].

Стосовно питання українського патріархату, то митрополит Максим Германюк докладав чимало зусиль для згуртування греко-католицького єпископату, мотивуючи їх на подолання труднощів. В цьому вбачалась конечною умовою єдність проводу для збереження та становлення Східних Католицьких Церков. Митрополит Максим просував концепцію структурної єдності Української Церкви і в доповідях перед мирянством. Так, для

прикладу, 13 грудня 1964 року він брав участь у Вінніпегу на конференції організації Лицарів Колумба святого Йосафата. Користаючи нагодою, Максим Германюк виголосив доповідь на тему «Питання Українського патріархату під час Другого Ватиканського собору» [62, с. 94–95].

Підтвердженням того, що митрополит Максим Германюк був одним із найпалкіших прихильників патріархального руху можна вважати слова єпископа Давида Мотюка: «Під час тривання II архієпископського синоду 1964 р., Митрополит Максим Германюк висуває письмову пропозицію про утворення Львівсько-Галицького патріархату, аргументуючи свої пропозиції тим, що це аж як необхідно задля збереження обрядової єдності й церковного правопорядку, а також щоби координувати місійну діяльність» [62, с. 97]. Крім того митрополит Максим Германюк докладав багато зусиль щоби підсилити авторитет єпископської конференції та передати її опіці очільника УГКЦ Йосифа Сліпого. З цією метою ним було висунуто величезна кількість звернень у справі українського патріархату до високопосадовців Апостольської столиці [18, с. 94].

Загалом ієрархія УГКЦ крім власних зусиль потребувала також допомоги мирянства у втіленні патріархальної ідеї. З цією метою в 1964 р. в Нью-Йорку було утворено ініціативну групу під назвою Крайовий Комітет за утворення Київсько-Галицького Патріархату. Членами комітету стали Роман Осінчук, Богдан Шебунчак, Дам'ян Горняткевич, Володимир Богачевський, Степанія Бережницька, Богдан Кравців, Василь Качмар і Володимир Пушкаш [60].

Одними із перших дій новоутвореного комітету було збирання підписів з-поміж мирянства Північної Америки з метою показати Апостольській столиці консолідацію українських спільнот у даній спільній справі та серйозні наміри патріархального руху. Звернення під час промови комітету було наступним: ««На другій сесії 11-го Ватиканського Собору наш Митрп. Ісповідник Йосиф Сліпий, Першоієрарх Української Католицької Церкви, поставив внесення на оснування Київського Патріархату. Цій справі наші

сестри та брати в Україні, на жаль, нічим не можуть допомогти, хіба молитвою. Одначе, ми у вільному світі можемо та мусимо нашим голосом багато заважити на прихильне її вирішення Св. Отцем Павлом VI. Не треба вияснювати, що оснування Київського Патріархату це спільна справа та добро всіх українців. Тому Комітет, який створено, звертається цим до всіх наших Товариств, Організацій та Установ і до всіх українців зі закликом:

1. Негайно зорганізувати на місцях нашого тут поселення Комітети для масового переведення акції збирання підписів серед українців на петиціях до Св. Отця Павла VI.

2. Зібрані підписи, якщо вони на окремих аркушах паперу, долучити до петиції і вислати летунською поштою до Ватикану.

3. На кожній петиції дописати місцевість, у якій підписи зібрано.

4. Після висилки петицій до Ватикану, просимо ласкаво повідомити Комітет листом, скільки в даній місцевості зібрано підписів, на адресу Василя Качмара». Вкінці відмічено, що «акція наших підписів на петиції до Св. Отця це наш плебісцит! Отож докажімо, що створення вже тепер Київського Патріархату це вікове домагання українців завершити устрій нашої Церкви» [60].

З початком діяльності даного комітету та втілення перших пунктів розпочали з'являтися і труднощі. У американських виданнях було опубліковано спільну заяву митрополита Амброзія Сенишина та єпископів Ярослава Габра і Йосифа Шмондюка, що дана спільнота веде безправно свою діяльність. Варто відзначити, що зокрема Амброзій Сенишин був противником патріархальної ідеї УГКЦ. В одному із звернень він зазначив: «... Та маємо в Бозі надію, що свідомі українці католики, які люблять свою Церкву і свій нарід, не дадуться зловити в пастку большевицьких агентів, які прикривають свої задуми навіть релігійно-патріотичними кличами, не дадуть обманути себе пропагованим каїнством братерством, не повірять у пропаговану надбудову нашої Церкви» [58].

На цьому митрополит Амброзій не зупинився, скликавши представників місцевого духовенства. Під час промови він назвав патріархальний рух оманною та наголошував, що докладе усіх можливих зусиль, щоби такого явища не відбулося в Українській Церкві. Така позиція діаспорних архиєреїв досі часто дискутується, дослідники шукають пояснення таких дій супроти патріархального руху. Одним із пояснень виступає вбачання в патріархальних ідеях прихованої мети. Так чи інакше з 1963 р. виокремилася опозиція Йосипу Сліпому із його патріархальними змаганнями. Як наслідок можемо зазначити відсутність єдності серед вищого духовенства, що негативно позначалося на патріархальній справі [31].

Однак дехто із ієрархів, які спочатку виступали проти патріархальних ідей все ж змінив свою позицію. Для прикладу владика Ярослав Габро виступив із наступною заявою: «Я, яко Єрарх, свідомий великої історичної відповідальности перед Богом, нашою Церквою та українським народом, звертаюся до всього українського суспільства поспішити акцію підписів, в цій дуже важливій історичній справі». Ще згодом приєднався до підтримки ідей Йосифа Сліпого і владика Йосип Шмондюк, який висловив зміну своєї позиції під час інтерв'ю місцевому часопису «Свобода» [58].

Проте свою позицію змінили не всі ієрархи. Митрополит Амброзій Сенишин твердо залишався в опозиції патріархальним ідеям, постійно принагідно наголошуючи, що це принесе шкоду Українській Церкві. Одним із аргументів ним наводилося погіршення взаємовідносин із Православною Церквою в Україні у випадку утворення українського греко-католицького патріархату. Натомість велика кількість духовенства на чолі з ієрархами висловлювала повну підтримку патріархальним ідеям Йосипа Сліпого. Найперше варто зазначити вже згаданого натхненника патріархального руху митрополита Максима Германюка та архиєпископа Івана Бучка [60].

Стараннями Крайового Комітету за утворення Київсько-Галицького Патріархату протягом 1964–1965 років до Ватикану було звернено резолюцію, більш як сорок тисяч петицій та два листи на підтримку

отримання патріархату для УГКЦ. У червні 1965 р. відбувся у Нью-Йорку перший З'їзд представників окружних комітетів та мужів довіри, під час якого було ухвалено резолюцію, якою відображалися права УГКЦ бути східною помісною Церквою згідно вчення Другого Ватиканського собору і наголошувалося на необхідності подальшого діалогу із Апостольською столицею щодо цього питання. Також Крайовий Комітет видав доручення зібрати Загальні збори та приготувати статут комітету, в основі якого б стояла патріархальна боротьба [63].

У 1966 р. відбувся другий З'їзд комітету, під час тривання якого було обрано Крайову Управу та ухвалено статут спільноти. Очільником вибрано Василя Пасічняка. За два роки діяльності основними здобутками Комітету було поширення патріархальних ідей серед українського мирянства, посилення авторитету верховного архієпископа УГКЦ Йосифа Сліпого [63].

Паралельно з цими подіями продовжував тривати Другий Ватиканський собор, в третьому періоді тривання якого папою Павлом VI було проголошено постанови, які стосувалися питання Східних Католицьких Церков. В постанові наголошувалося, що всі соборові канони стосовно влади патріарха стосуються також і верховного архієпископа [30, с. 397–398]. Одним із важливих аспектів інституційно-еклезіологічного наслідку декрету щодо Східних Церков варто відзначити окреслення основних засад патріархального устрою даних церков. Для прикладу, собор видав постанову, що патріархи Східних Католицьких Церков хоча й різняться за часом постанови їхніх патріархатів, однак мають однакову патріаршу гідність, зберігаючи тим самим історичну усталене право почесної першості між ними. Більше того, соборовими отцями не було обмежено дані взаємини територіальними рамками, мовляв якщо ієрарх знаходиться поза межами власної патріаршої території, то згідно приписів він продовжує залишатись приєднаним до ієрархії патріархату Один із українських ієрархів Андрій Сапеляк слушно зазначає, що даний пункт стосувався якраз Української Церкви та її ієрархічних діаспорних структур у цілому світі [39, с. 101].

Отож Другим Ватиканським собором було авторитетно затверджено даний зв'язок та включено діаспорних єпископів та митрополитів до ієрархічної структури верховного архиєпископства УГКЦ. Відповідно законодавчим органом Східних Католицьких Церков стає патріарх або верховний архиєпископ із своїм синодом. Таким чином, патріаршим Церквам Другим Ватиканським собором було повернуто привілеї та права згідно із давніми патріархальними традиціями [58].

Вагомим аспектом було соборове рішення щодо влади та привілеїв верховних архиєпископів, адже уточнювалося, що всі постанови щодо патріархів стосувалися також і верховних архиєпископів, які є очільниками окремої Церкви із своїм власним обрядом. Дане декретне положення суттєво зміцнило значимість Української Церкви [2, с. 153–154]. Глава УГКЦ Йосиф Сліпий продовжив «патріархальні змагання», попри посилення статусу УГКЦ із отриманням гідності верховного архиєпископства. Причина цього полягала в тому що верховний архиєпископ Української Церкви вбачав втілення Церкви в кожних окремих культурах, розуміючи Церкву як рупор християнізації окремих народів. Таким вочлоченням в поодиноких народах однак не вичерпується трансцендентність Церкви. Наголошував однак Йосиф Сліпий і на двох негативних екстремах: з одного боку «автокефальність» та її надмірність у реакція щодо дискримінації, цезаропапізм, одержавлення та надмірне використання національних гасел з метою маніпулювання, а з іншого боку – «уніатизм», тобто під прикриттям церковного проводу і евангелізації домінування однією культурою над іншою [56, с. 201].

Згідно еклезіології Йосифа Сліпого для того щоби відчутти місію Української Церкви необхідно щоб вона була прикладом порозуміння за допомогою діалогу. Тобто потрібно бути свідомим щодо власної ідентичності та приналежності тимчасово роз'єднаних православних українців до тієї ж самої Церкви. Еклезіологія очільника УГКЦ в своїй основі містила елементи помістості Церкви: обрядовість, окремішність, дисципліна, мова, звичаї та традиції. В свою чергу мучеництво та єдність являються

позитивними елементами як і глобальність в розумінні помісності, яке далеко не завжди є тотожним з такою дійсністю як престольний собор і територіальність [4, с. 507–508].

Думки Йосифа Сліпого визначалися вченням Другого Ватиканського собору, під час тривання якого відновили «еклезіологію сопричастя», хоч її і не було інтегровано повністю із монархічно-пірамідальною еклезіологією. В такому розумінні ставиться акцент на Церкву, яка саме від сопричастя твориться довкруги Євхаристійного престолу і якою керує єпископ даного престолу. В цьому й полягає легітимність такої помісної Церкви, яка водночас вповні є Церквою хоч і не являється цілою Церквою, якою є Вселенська. Дана еклезіологія відстоює рівність у гідності, обов'язках та правах помісних Церков і ґрунтується на принципах єдності в різноманітті. Тобто в різних помісних Церквах можуть і навіть повинні різнитись обряди Святих Тайн, богослов'я духовності, спосіб управління та ієрархічна структура. Це робить кожну помісну Церкву унікальним членом Вселенської Церкви [40, с. 22–24].

Отож, керуючись й іншими елементами помісності, якими є канони, літургія, духовність і теологія Йосиф Сліпий ще з більшим переконанням поглиблює розуміння культурної ролі Церкви і богословської самосвідомості, першопрестол якої, а саме храм святої Софії, на його думку, повинен спільним католицько-православним храмом, таким чином нести ідеї вселенськості [44, с. 45]. Йосиф Сліпий наголошував, що латинська еклезіологія не може бути виключно католицькою. Тобто у Вселенській Церкві повинні бути різні еклезіології, зважаючи на те, що Церква Христова остаточно являється таємницею віри. Отож глава Української Церкви ставив єдність вище за юридичні порядки, наголошуючи на подвійному сопричасті, братолюбії та вірі [63]. Тут немає змішування понять «першість» і «одність юрисдикції». Патріарша структура є завершенням помісності, яка повинна виходити і надихатися із самої помісної Церкви, де поодинокі єпархіальні престоли органічно злучилися в одне тіло навколо одного із них, а визнання

його є справою доказу вселенськості Церкви Христової, в якій перестають функціонувати відносини підпорядкування (уніатизм) і залежності в ім'я шляху до істинної єдності Внаслідок даного розвитку еклезіології вірою цієї Церкви є католицько-православна, тобто помісна Українська Церква під зверхністю та в єдності із наслідником святого апостола Петра Римським Архиєреєм. Дане твердження підкреслює, що мова йде про адміністративно-канонічні відмінності, а не про догматичні. Отож східні католицькі Церкви постають об'єктом Латинської Церкви, яка, власне, і являється суб'єктом Вселенської Церкви» [63].

Канонічне право Латинської Церкви вважає запорукою закономірності єдності саме в Латинській Церкві, саме тому Східні Католицькі Церкви довгий час користувалися ним та переймали чимало канонічних засад. Існування східних патріархатів вважалося зайвим для Східних Католицьких Церков, попри те, що у Східні Православні Церкви вважали їх запорукою єдності окремих Церков. Аргументувалася така позиція тим, що авторитет і права патріарха йшли в супереч із владою Римського понтифіка. Через це у Східних Католицьких Церквах престиж і влада патріархів до Другого Ватиканського собору втратили свої позиції, стаючи швидше титулярними патріархами як для прикладу титулярні архієпископи [56, с. 242].

У Католицькій Церкві кардинальська гідність вважалася найвищою і в час тривання собору висувалося чимало ідей щодо зрівняння патріархальної та кардинальської гідності. Висувались навіть ідеї надати першість саме східним патріархам. Частковим вирішенням дилеми стало рішення папи Павла VI іменувати кардиналами східних патріархів, однак вони застерегли за собою те, що отримують кардинальську гідність з титулом власного патріархального престолу, а не з титулом певної Церкви в Римі [57, с. 243].

Як вже наголошувалося, те що стосувалося патріархів було важливим і щодо верховних архієпископів, якою була Українська Греко-Католицька Церква. Однак попри канонічне зрівняння прав верховного архієпископа та патріарха все ж гідність патріарха вищій від верховного архієпископа. Це

підтверджувалося у Декреті щодо Східних Католицьких Церков, згідно якого була встановлена рівність усіх східних патріархів, саме з огляду на їхню патріаршу гідність, яка вважалася найвищою у Східних Церквах [27, с. 104].

Важливою подією для усієї Української Церкви стало надання очільнику УГКЦ верховному архієпископу Йосифу Сліпому довгоочікуваного титулу кардинала. Перед смертю Римський Архиєрей Іван ХХІІІ іменував Йосифа Сліпого кардиналом «у серці», а новий понтифік Павло VI 25 лютого 1965 р. підтвердив папською буллою дане рішення свого попередника. Проголосили її в Актах Апостольського Престолу. Одразу ж Йосиф Сліпий увійшов до Священної Конгрегації щодо питань Східних Церков [28, с. 197–200].

Отримання титулу кардинала свідчить, що Йосифа Сліпого відносили в церковному світі до одного із найвпливовіших та найвизначніших особистостей в Католицькій Церкві. Папа Павло VI під час власного звернення обґрунтував своє рішення бажанням вшанувати досягнення всієї Української Греко-Католицької Церкви, які втілилися в непоборних змаганнях її очільника (Додаток С). Суспільство сприйняло промову папи Павла VI як схвалення патріархального руху Української Церкви, очолюваного Йосифом Сліпим [26]. Підтвердженням цього є наступні слова понтифіка: «Звертаюся до всіх вас сини, які розпорошені по всьому світі свої батьківським словом. Знаючи, наскільки ви проявили свою стійкість у збереженні власної традиційності обряду, мови та культури. Воно заслуговує на особливої ваги місце у Церкві та цілому світі» [44, с. 53–54].

Отримавши кардинальську гідність Йосиф Сліпий звернувся до українського народу наступними словами: «Цей момент у нашому житті з'єднав нас усіх і це є воля Небесного Отця, показана нам у найкращий спосіб, ця єдність повинна нас надихати, коли дивимося тверезо у майбутні перспективи. Тільки в єдності та злуці маємо надію на кращі здобутки, але не у ворожнечі та міжусобицях» [44, с. 154].

Офіційне надання Українській Церкві статусу верховного архиєпископства, надання кардинальського звання главі УГКЦ Йосифу Сліпому та поширення «патріархальних ідей» окреслили міцний український церковно-релігійний моноліт, який ще повинен набрати практичної консолідації та конкретного канонічного оформлення. Водночас в епіцентрі цього моноліту була особа видатного очільника УГКЦ та ісповідника віри Йосипа Сліпого [32, с. 347].

Отож, зародження «патріархальних ідей» для Української Церкви та їх поступовий розвиток за допомогою мирянських рухів, діяльності Йосифа Сліпого та українського духовенства мали достатню кількість історичних та канонічних підстав. Однак реакцію Апостольського Престолу важко назвати такою, яка би задовільнила бажання українського народу. Наслідком активної участі українських представників у Другому Ватиканському соборі сприяла отриманню статусу верховного архиєпископства та надання Йосифові Сліпому кардинальських повноважень. Однак амбіції Йосифа Сліпого на чолі з паствою були суттєво вищими. Яка ж причина відмови у наданні патріаршого статусу Українській Церкві. Тут думки істориків розділились. Одна частина наголошує, що причиною відмови стали дипломатичні зв'язки Ватикану і Православної Церкви Московського патріархату, яка за жодних обставин не підтримала б поривання українського народу, а навпаки, у взаємодії із владою Радянського союзу докладала усіх зусиль аби знищити Українську Греко-Католицьку Церкву, загнавши її у підпілля. Інша частина дослідників відстоює позицію, що Українська Церква ще не готова була отримати статус патріархату, враховуючи, що серед духовенства УГКЦ чимала частка продовжувала стояти в опозиції до патріархальних змагань і вважала непотрібністю та безкорисливістю мати власного патріарха. Так чи інакше, «патріархальний рух» не стих опісля першої невдачі, а продовжився вже опісля завершення Другого Ватиканського собору.

РОЗДІЛ ІV. ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ПІСЛЯ ДРУГОГО ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Другий Ватиканський собор став для патріархального руху УГКЦ своєрідною кульмінацією, однак не приніс бажаних результатів, попри значні успіхи (статус верховного архієпископства, популяризація у світі, кардинальська гідність Йосипа Сліпого). Однак значення мирянства, яке вже до початку Вселенського собору почало відігравати значну роль в житті Української Церкви було суттєво підвищено постановами Другого Ватиканського собору, що сприяло ще більшому розумінню серед вірян своєї місії бути приналежним та відповідальним за майбутнє Христової Церкви [57, с. 237-238].

Варто пригадати, що саме із мирянського середовища виникла ідея патріархального руху, якою надихнувся і яку відстоював верховний архієпископ Йосип Сліпий (Додаток В). Тобто бажання здобути патріархат для Української Церкви було не тільки бажанням духовенства, це був свідомий вибір також і вірян. Звичайно, особливо свідомими щодо питання патріархату були українські миряни та духовенство в діаспорі, адже на етнічних землях перед вірними УГКЦ поставало інше питання – врятувати за допомогою підпільної діяльності саме право на існування Української Католицької Церкви. В діаспорі в свою чергу церковне життя процвітало. Станом на 1967 рік в діаспорі нараховувалися верховний архієпископ, два митрополити, чотирнадцять єпископів, близько семисот священників, понад п'ятсот та більш ніж вісімсот тисяч вірних [63].

Опісля Другого Ватиканського собору можна було вже чітку виокремити модель українського патріархату, зважаючи на наступні виконані кроки: перенесення останків святого священномученика Йосафата Кунцевича в крипту святого Петра, видання грамоти та доручення заснувати Український Католицький університет імені папи Климента, відновлення журналу «Богослов'я та процвітання Богословського Наукового Товариства, надання Йосипу Сліпому титулу верховного архієпископа УГКЦ, а всій

Церкві статусу верховного архиєпископства, підтвердження рівності патріарших повноважень та повноважень верховного архиєпископа для помісних Церков, заснування Конференції Українських Католицьких єпископів, проголошення декрету Другого Ватиканського собору щодо Східних Католицьких Церков, іменування Йосифа Сліпого кардиналом, утворення монашого осередку Студійського уставу, написання очільником УГКЦ правил та уставу громади Святого Духа, зарахування Йосифа Сліпого у правну Кодифікаційну комісію із питань Східних Католицьких Церков, під час засідання якої було виголошено пропозицію утворити український патріархат [30, с. 399–400].

На початку 1970-х років, коли папою Павлом VI була відхилена пропозиція українського єпископату щодо надання патріархату УГКЦ, змінилась позиція митрополита Амврозія Сенишина, який до того був найпалкішим противником патріархальних ідей. В 1970 році він підписався під колективним проханням українських владик щодо патріархату та стримано підтримав мирянські змагання за патріархат, однак при умові дій в цілковитому порозумінні з ієрархією [9, с. 84]. Амврозієм Сенишином була висунута ідея падання Римським Архиєреєм персонального титулу патрарха для Йосифа Сліпого. Мовляв, це б могло надати юрисдикцію очільнику УГКЦ на територіях української діаспори. Того ж року Амврозій Сенишин дозволив проведення так званого «Дня помісності» в Торонто, який був присвячений першій річниці синоду Українського Верховного Архиєпископства 1969 року [13, с. 51].

Опісля Другого Ватиканського собору мирянський патріархальний рух аж ніяк не згаснув, він продовжував розвиватись. Саме він був предметом для обговорення на синодах українського єпископату в 1971 та 1973 роках. Під час обговорень Йосиф Сліпий наголосив, що через опозицію частини ієрархії УГКЦ до патріархальних ідей частина мирян втратили довіру до них. Очільник УГКЦ зазначив: «Свідомі своїх прав і дорожать ними та вправі їх боронити; це є добре явище, але треба його спрямувати в доброму напрямі,

треба їм допомогти і цей рух провадити, а не тільки нарікати і воювати проти мирян» [12, с. 30-31].

Однак велика кількість українських єпископів продовжували критично ставитись до діяльності патріархального руху, зокрема Ісидор Борецький, Іван Паршко, Августин Горняк та Василь Лостен. Проте публічно вони з обережністю висловлювали свою позицію. Побоюючись несхвалення збоку мирян та навіть їхнього відходу до Православної Церкви, подібно до подій першої половини двадцятого століття. Схожі побоювання мав й особисто Йосиф Сліпий, особливо посилювались вони із відмовою папи Павла VI надати патріархат УГКЦ. Деякі представники української ієрархії навіть не наважувались повідомляти власну паству щодо відмовної відповіді понтифікат [41, с. 69–71]. З огляду на це Йосиф Сліпий видав послання до вірян під назвою «В справі Києво-Галицького патріархату», яке містило прохання глави Української Церкви прийняти без озлоблення дану тимчасову відмову папи у справі патріархату та довіритися Божому провидінню щодо цього питання. Водночас Йосиф Сліпий закликав не здаватись на не покладати рук, а й надалі позивати та провадити як і до цього часу та навіть із більшим завзяттям народне та церковне життя в правових межах верховного архієпископства до того часу поки воно довершиться у патріархаті [31].

Протягом цього періоду найінформативнішим джерелом про патріархальні зусилля українського мирянства та ієрархії було аналітичне україномовне видання «Патріархат». Даний журнал видавався активними вірними УГКЦ, починаючи із 1967 року. Основна мета часопису полягала в цілковитій підтримці як особистості Йосифа Сліпого, так і його діяльності, спрямованої на добро Української Церкви. Від початку публікації фактично у кожному виданні згадувався термін «патріархат» та наголошувалось на важливості помісності для Української Церкви [42]. Варто відзначити публіциста Степана Процика, який займаючи посаду редактора журналу

висвітлював найбільш об'єктивні дані стосовно патріархального руху, відзначаючи причини перешкод та труднощів стосовно його отримання [33].

Насправді перешкод у патріархальних намаганнях було чимало. Так, під час Другого з'їзду Краєвого Комітету за утворення Києво-Галицького Патріархату констатувався факт суттєвих труднощів у реалізації патріархального устрою для УГКЦ. Підкреслювалися як зовнішні так і внутрішні причини невдачі. Відсутність єдиної позиції в середині українського єпископату щодо роботи нового устою Української Церкви призвела до передання даної справи в компетенцію вищих інституцій: державно-територіальних адміністрацій, Конгрегації Східних Церков, та врешті Апостольського Престолу.

«Патріархальний» рух розвивався не тільки в еклезіологічній площині, а й в ідеологічній, національній, міжнародній та культурній, а це несло за собою нові труднощі в досягненні підсумкової мети. На жаль, Українська Церква часто в такому контексті розглядалась як політичний суб'єкт, що призводило до втрати ідентичності та прав, potwierджених Берестейською унією 1596 року, Замойським синодом 1720 року та Львівським синодом 1891 року [33]. Вже згаданий нами публіцист Степан Процик наголошував на необхідності та важливості взаємної підтримки українського духовенства та мирянства, акцентуючи увагу на тому, що глава УГКЦ Йосиф Сліпий не має належної підтримки [34].

В 1967 році відбувався великий диспут під час засідання Єпископського синоду – новоутвореного органу Католицької Церкви, який був ухвалений в одному із декретів Другого Ватиканського собору під назвою «Щодо пастирського уряду єпископів у Католицькій Церкві», відбувався великий диспут. Даний документ potwierджував патріархальний устрій та права Східних Католицьких Церков, згідно передання та традиції Церкви. В ньому йшлося також про необхідність засновувати нові патріархати, в місцях, де в цьому є потреба. Не міг не скористатись нагодою

очільник УГКЦ Йосип Сліпий та виголосив прохання щодо патріархального статусу для Української Церкви.

Отже, як бачимо, труднощі з якими стикнувся патріархальний рух були як зовнішнього, так і насамперед внутрішнього характеру. Насамперед неможливість повноцінного порозуміння та взаємної підтримки українського духовенства та мирянства [12, с. 36].

Значна подія в історії патріархального руху відбулася в 1965 році, коли замість Комітету щодо створення Київсько-Галицького Патріархату як наступник постало Українське Патріархальне Товариство, яке поставило перед собою не лише продовжувати змагання за український патріархат, а й ставити акцент на питаннях внутрішнього устрою, календаря, використання національної мови, обрядовості, належного управління, сопричастя. З цією метою було створено відповідні комітети. У 1966 році за підтримки товариства було видано меморіал-звернення до ієрархів УГКЦ. Українське Патріархальне Товариство усіма силами підтримувало діяльність верховного архиєпископа Української Церкви Йосифа Сліпого, так для прикладу було видано памфлет «Чужинець на захисті Української Церкви», а також бюлетень під назвою «За рідну Церкву» [57, с. 220].

Йосиф Сліпий у 1968 році здійснив пастирські відвідини мирян у Канаді, Сполучених Штатах, Бразилії, Колумбії, Аргентині та Венесуеллі з метою підтримки тамтешніх українців, підносячи їх дух та закликаючи до єднання між духовенством та мирянством УГКЦ. Цікавий коментар цієї події залишив головний редактор часопису «Патріархат» Василь Маркус: «Це був величезний злам у цілому рухові, який виявив силу та настрої патріархального табору і яким переможено протипатріарші тенденції всередині нашої ієрархії» (Додаток N). Отож рішення щодо пастирських відвідин виявилось повністю вдалим і було високо оцінене в діаспорному середовищі. Більше того, перебуваючи у Сполучених Штатах Америки, Йосип Сліпий зустрівся із митрополитом філадельфійським Амвросієм

Сенишиним, багато в чому вплинувши на його антипатріархальну позицію [57, с. 222–223].

Варто відзначити також утворення так званих «патріархальних» парохій: в Чикаго – святого Володимира і Ольги в Чикаго, в Клівленді – Покрови Пресвятої Богородиці, у Філадельфії – святого Архистратига Михаїла, у Вашингтоні – Пресвятої Трійці. Ці парафії в підсумку стали осередками східно-християнської духовності, давши Українській Церкві нові покликання до богопосвяченого стану та свідому християнську інтелігенцію [34]. В 1968 році відбулося засідання Українського Патріархального Товариства, під час тривання якого було обрано Васяїля Качмара головою органу, а також засновано нові осередки в Бельгії, Австралії, Франції, Аргентині, Німеччині, Венесуеллі та Іспанії [39, с. 99].

1969 р. було створено комісію щодо питань формування структур Світового Товариства за надання статусу патріархату для УГКЦ та було встановлено діалог між осередками усього світу за допомогою листування. Дану комісію очолив професор Володимир Пушкар [29]. У тому ж таки 1969 році за сприяння Українського Патріархального Товариства та очільника УГКЦ Йосифа Сліпого на високому рівні була проведена всеукраїнська проща до Риму, в час проведення Йосиф Сліпий освятив собор святої Софії в Монтеспаккато, а також був скликаний четвертий за рахунком Архиепископський Синод, на якому була присутня вся ієрархія Української Греко-Католицької Церкви, за виключенням митрополита Філадельфійського Амвросія Сенишина. На цьому синоді було розроблено й окреслено проект патріархальної конституції [24]. Українське Патріархальне Товариство критично ставилося до духовенства, яке протистояло патріархальному руху. Найбільше критики вилилось на вже згадано філадельфійського митрополита Амвросія Сенишина, який попри порозуміння із Йосипом Сліпим під час особистої зустрічі не поспішав офіційно висловлювати підтримку руху за патріархат. Більше того Товариство навіть видало відозву в 1969 році до мирянства УГКЦ у Сполучених Штатах із критикою місцевого ієрарха.

25 жовтня 1969 р. Йосиф Сліпий надіслав звіт кардиналу Максиміліану де Фюрстенбергові, префекту Східної Конгрегації та вкотре попросив про надання Українській Церкві патріархального статусу. У відповідь глава УГКЦ отримав листа, в якому було зазначено, що в його повноваження не входить скликання собору [30, с. 400]. Як наслідок відбулися численні демонстраційні протести в діаспорному середовищі як проти префекта Конгрегації так і проти митрополита Амврозія Сенишина. Згубними вважав погляди філадельфійського митрополита активний прихильник патріархального руху Василь Маркусь. Він зазначав: «Шанси на здійснення патріархату в цьому періоді були доволі близькі до здійснення під кінець (II Ватиканського) Собору або в 1969 р. при умові повної і непохитної єдності українського єпископату, священства і громадського сектора. Але насамперед єпископату» [34].

З нагоди святкування другої річниці візитації Йосифом Сліпим української парафіяльної спільноти 21 червня 1970 р. в Торонто було відзначено день помісності УГКЦ, під час якої активну позицію щодо руху за патріархат висловив єпископ Ісидор Борецький. Цього ж року під час третього з'їзду Українського Патріархального Товариства, який пройшов у Нью-Йорку було вибрано нового очільника Товариства Зиновій Гіля. Також було вирішено провести «синодальні дні», присвячені річниці Архиепископського Синоду, чим була започаткована нова церковна традиція Української Церкви [42].

У 1970 році очільник УГКЦ Йосиф Сліпий розпочинає працювати над одним із своїх творів під назвою «Заповіт», у якому висловлює переконання, що Українська Церква дозріла до патріархального статусу: «Київські митрополити, хоч не носили патріаршого титулу, управляли Церквою наче патріархи, користуючись патріаршими правами за прикладом інших Східних Церков. Вони були свідомі, що Патріархат Церкви – це видимий знак зрілості і самобутності помісної Церкви та могутній чинник в церковному та народному житті» [26, с. 102].

Отже, кардинал Сліпий відкинув аргумент про нездійсненість історичності Києво-Галицького Патріархату та заперечив принцип Західної Церкви, який вказує, що патріархати можуть бути встановлені лише папами або вселенськими соборами. (Варто зауважити, що існував також аргумент, що II Ватиканський Вселенський Собор визнав Кира Йосифа та що канонічне право ставило архиєпископа на рівень патріарха.) Однак найважливішим моментом для патріархального руху було наголошенням Йосифа Сліпого на важливості у створенні патріархату, який ґрунтується на дорослому, свідомому мирянстві [21, с. 179].

У квітні 1972 р. Василь Палідвор, який був головою статутної комісії Товариства за Патріархальний Устрій Української Католицької Церкви (розташованого в Нью-Йорку), розсилає проект зміненого статуту до керівників відділів та членів країнини управи. Цей проект статуту був підготовлений статутною комісією. 29 квітня загальний з'їзд делегатів у місті Філадельфія приймає змінений статут. Під час цих загальних зборів були обрані Мирослав Навроцький на пост голови Товариства за Патріархальний Устрій та Мирослава Лабунька на пост голови Ради Мирян (Додаток О). Доктор Навроцький обіймав посаду голови краївої управи з 1972 по 1976 рік [29].

У письмі від 28 жовтня 1972 р. кардинал Війо, державний секретар Ватикану, звертається до українських єпископів через апостольські делегатури своїх країн. Він ставить під сумнів законність проекту конституції УКЦ, який був відправлений до українських єпископів кардиналом Йосифом. 25 листопада понад 700 українців-католиків проводять протести перед будівлею делегації Апостольської Столиці у Вашингтоні у відповідь на лист кардинала Війо від 28 жовтня.

За початком наступного року, 22 січня 1973 р., кардинал Війо надсилає лист з попередженнями митрополитові Йосифу щодо його діяльності під час запланованої поїздки на 40-й Євхаристійний Конгрес в Австралію. В лютому кардинал Війо розсилає копії цього листа єпископам УКЦ [55].

З нагоди 350-річчя від смерті святого священнослужителя Йосафата Кунцевича, кир Йосиф запросив владик до Риму. 17 листопада 1973 р. мощі митрополита Йосифа Сембратовича були перенесені з італійського кладовища Кампо Верано до крипти собору святої Софії, розташованої недалеко від Риму. (За інформацією з видання "За Патріярхат", рік VII, ч. 8(31), грудень 1973, ст. 1-4). У період з 18 по 23 жовтня відбувся VI Архієпископський Синод з участю 12 єпископів, і була прийнята конституція (устав) патріяршого устрою Української Греко-Католицької Церкви. З цієї нагоди, єпископи отримали аудієнцію у папи Павла VI.

У Торонто з 1 по 3 листопада 1973 р., з нагоди II Світового Конгресу Вільних Українців, відбулася зустріч представників організацій мирян. Представник Світового Товариства за Патріярхат Української Греко-Католицької Помісної Церкви, Володимир Пушкар, намагався об'єднати весь рух мирян. Основний конфлікт виник між організаціями в Сполучених Штатах та Канаді. На нарадах було представлено навіть десять організацій лише з США та Канади [62, с. 204–205].

У 1974 р. під час Синоду єпископів, кардинал Сліпий закликав до допомоги переслідуваній Церкві в Україні. Датою 16 жовтня 1974 року Товариство за Патріярхальний Устрій Української Греко-Католицької Церкви (ТПУ УКЦ) надіслало меморандум всім єпископам, які брали участь у світовому Синоді єпископів в Римі. Лист закликав єпископів висловити підтримку переслідуваній Українській Католицькій Церкві та її прихильникам. Меморандум був написаний мовою кожного єпископа, до якого він адресувався, і викликав реакцію від різних членів Синоду, включаючи лист від 7 листопада 1974 р. від кардинала Кароля Войтили, який пізніше став Папою Іваном Павлом II.

Тривали зустрічі між представниками різних патріярхальних організацій. Відбуваються спільні наради в Нью-Йорку та Вінніпезі. Нарешті на організаційному делегатському з'їзді у Вашингтоні 28-29 грудня 1974 р. створено Українське Патріярхальне Світове Об'єднання «За Єдність Церкви і

Народу» (УПСО). До складу УПСО увійшли крайові патріархальні товариства США, Бельгії, Німеччини й Франції, ради й об'єднання Канади та Великобританії, крайові об'єднання католицьких організацій Австралії та Аргентини та з часом деякі католицькі організації (Академічна «Обнова», Союз Братств і Сестрицтв в Америці та ін.). УПСО стало видавати серію «Бібліотека Мирянина», співвидавало місячник «Патріархат». До Об'єднання увійшли усі крайові організації з різних країн, «і поза ним вже не лишилося ніяких груп». Було обрано також президію. Консолідування патріархального руху, заклала фундамент для того щоб було проголошено патріархат. Оголошення 1975 року Католицькій Церкві «святим» було чудовою нагодою. У березні 1975 року у великодньому соборному посланні української єрархії та своєму посланні-подяці Кир Йосиф підписався перший раз як «Патріарх і Кардинал» [57, с. 303].

Прийняття Верховним Архiepіскопом титулу Патріарха викликало велику радість і ентузіазм серед прибічників патріархального руху. Вже 17-18 травня в місті Шарлеруа (Бельгія) на четвертій конференції Європейського Об'єднання Товариств і Комітетів за Патріархат Української Католицької Церкви виразили своє позитивне ставлення до цього рішення. Новостворене УПСО (Українське Патріарше Співдружество) активно підтримало цей крок Патріарха Йосифа. Однак деякі особи вважали це рішення одностороннім і незаконним. Римська курія висловила негативну реакцію на це. 24 травня 1975 року Папа Павло VI вислав лист Киру Йосифу, прохаючи його не використовувати титул Патріарха, щоб уникнути створення факту доконаного, який міг би мати негативні наслідки для Церкви. Папа виступив проти самовирішення питань церковного права, які повинні бути вирішені Апостольською Столицею. 10-15 липня 1975 року називають «українськими днями» у Римі. Їхнім результатом можна вважати те, що побожні та ідейні люди з різних країн прибули на заклик Патріарха, не в останню чергу через велику пошану до нього [33].

У серпні 1978 р. Павло VI помер, новим папою було обрано Івана Павла II 16 жовтня 1978 року. Новим понтифікатом далися надії на патріархат. Важливим було створення устрою який відповідав би патріархату. Тому надзвичайно важливим було проведення великого Синоду єпископів Української Греко-Католицької Церкви, який був призначений Папою Іваном Павлом II 5 лютого 1980 року. 18 березня Ватикан офіційно оголосив, що Синод повинен розпочатися 24 числа цього ж місяця.

Сам Синод єпископів Української Греко-Католицької Церкви тривав з 24 по 27 березня. Це був перший синод такого роду, який отримав схвалення Ватикану з 1929 року. Учасниками Синоду були Патріарх, 15 єпископів та сам Папа Іван Павло II, який надав Патріархові особливі права на скликання майбутніх Синодів зі схваленням Папи. В цей час було видано папську буллу 27 березня, в якій митрополит Мирослав Іван Любачівський був призначений коад'ютором для Кира Йосифа з правом спадкування. У грудні 1981 року, навіть увічнюючи свій «Заповіт», який Патріарх почав писати вже у 1970 році, на передодні свята Непорочного Зачаття. Цей "Заповіт" був опублікований незабаром після його смерті у 1984 році і включений до його зібраного творчого доробку. У 1982 р. Патріарх також підготував "Pro memoria", яке було важливим кроком у визнанні патріархату.

Цікавою подією в контексті стосунків між еміграційними політичними групами та патріархальним рухом стало формальне визнання Українського Католицького Патріархату 4 квітня 1984 року, яке здійснив екзильний уряд Української Народної Республіки. Цей акт був підписаний президентом УНР Миколою А. Лівіцьким. Оскільки екзильний уряд УНР в основному представляв політичну спадщину Великої України, головним чином православної, цей акт також мав певне екуменічне значення [21, с. 303].

Болісним ударом стало, хоч і очікуваним, смерть Патріарха Йосифа Сліпого у Римі 7 вересня 1984 року. 8 вересня, відвідуючи його могилу, Папа Іван Павло II висловив: «Це був великий чоловік. Він змагався за справедливу справу». Верховним Архиєпископом став Владика Мирослав

Іван Любачівський. Тим часом, 27 вересня 1985 р. в Сполучених Штатах відійшов у вічність голова УПСО, доктор Богдан Лончина (Додаток Р). Після його похорону, 1 жовтня в Детройті відбулася нарада членів ради УПСО та представників країни. Було прийнято рішення, що до наступної наради УПСО обов'язки голови буде виконувати один із його заступників, Василь Колодчин [54, с. 49].

Значущою нагодою для українських мирян виступила можливість представити себе на міжнародній арені під час Світової консультації конференції мирян, яка відбулася в Рокка-ді-Папа (недалеко від Риму) з 21 по 25 травня 1987 року. З метою врахування думок мирян у зв'язку з Папським Синодом, запланованим на жовтень 1987 року, та з метою обговорення поглядів мирян, Папська рада у справах мирян скликала цю міжнародну конференцію для видатних католицьких мирян з 57 країн. У заході взяли участь 204 делегати, включаючи голову УПСО Василя Колодчина, який представляв Патріярха Мирослава Івана. Загальним мотивом конференції було "нове євангелізація для будівництва нового суспільства". Під час події обговорювалися наступні теми: 1) роль Церкви та її внесок у рух історії; 2) християнська присутність у світі як паломництво до Царства Божого; 3) покликання та завдання мирян, апостольський динамізм та особистий відносини з Богом [11, с. 4].

Також важливою подією в 1987 р. було формальне виходження з катакомб Української Греко-Католицької Церкви, оголошене 4 серпня. Цю заяву підписали частина єпископів, духовенство та миряни [61, с. 201].

У вересні 1987 року, недалеко від святкування Тисячоліття хрещення Русі-України, в Римі відбувся IV звичайний Синод єпископів Української Греко-Католицької Церкви. Майже одночасно, з 23 по 28 вересня, також у Римі пройшов VI Конгрес мирян. Під час аудієнції у Ватикані 29 вересня голова УПСО передав Папі Івану Павлові II петицію, яка містила прохання про визнання патріярхату та захист Української Греко-Католицької Церкви та всіх віруючих в Україні. В цьому меморіалі, серед іншого, заклик був до

Апостольської Столиці активніше захищати переслідувану УГКЦ і всіх віруючих в Україні, канонізувати Слугу Божого Митрополита Андрея Шептицького та визнати патріархат (джерело: Василь Колодчин, "Звіт про роботу президії УПСО, складений на VI з'їзді делегатів 11-12 липня 1988 року"; Обіжник УПСО від 25 червня 1989 року) [51, с. 313–314].

У листопаді 1987 року, у зв'язку з запланованою зустріччю президента США Рональда Рейгана з генеральним секретарем ЦК КПРС Михаїлом С. Горбачовим, УПСО направила лист і звернення до президента Рейгана з проханням захистити католиків в Україні та легалізувати УГКЦ. Коли стало відомо, що зустріч президентів відбудеться в Вашингтоні між 29 травня та 2 червня 1988 року, президія УПСО оголосила травень місяцем оборони Церкви в Україні. В квітні мала бути відправлена меморіальна заява президентові Рейгану. Члени УПСО також мали надсилати листи та телеграми до президента на захист УГКЦ [18, с. 117].

Упродовж 10-11 вересня 1988 р. святкування Тисячоліття хрещення Руси-України відбулося в Польщі, на Ясній Горі в Ченстохові. На цю подію прибуло приблизно 40 тисяч учасників, серед яких були кардинал Мирослав Іван Любачівський, митрополити Максим Германюк і Степан Сулик, архієпископ Мирослав Марусин, примас Польщі Юзеф кардинал Глемп, численні українські єпископи з діаспори, польські кардинали Махарський та Гульбіновіч, інші члени польського єпископату, священники та вірні УГКЦ з Польщі та інших країн, а також представники УПСО, зокрема голова Василь Колодчин та Микола Галів, редактор журналу "Патріархат". Це була важлива можливість для мирянського руху встановити контакти з вірними УГКЦ в Україні. В суботу, 10 вересня, представники УПСО, разом із трьома мирянськими діячами з Польщі, зустрілися з представником Комітету мирян в Україні. Також на зустрічі були присутні о. митрат М. Бутринський і о. протоігумен Бернард Панчук, ЧСВВ. Український делегат надав інформацію про стан Церкви в Україні та роботу Комітету мирян. Докладніша інформація була надана під час зустрічей у Варшаві та у звітному листі. У 1989 році

УПСО проводить потужну дипломатичну акцію з метою повернення прав УГКЦ в Україні, в якій бере участь понад тисяча патріархальних активістів. Також додалося відзначення Берестейської унії у 1996 році. В Україні кількість парафій, які повертаються до УГКЦ, стрімко зростає. З 25 по 26 червня 1990 року до Риму прибули десять єпископів з України, які доти діяли в умовах конфіденційності, для участі в I надзвичайному Синоді українських єпископів, скликаному Папою. У ході цього Синоду, 27 червня, єпископи прийняли 14 статей, які мали велике значення [23, с. 18].

У жовтні 1990 року в Римі був опублікований Кодекс Канонів Східних Церков. Це був спільний кодекс для всіх Східних Католицьких Церков, з урахуванням того, що кожна з них мала право розробити власне законодавство. Щодо створення патріархатів, кодекс підкреслив принцип, що "заснування, відновлення, зміна та скасування патріархальних Церков підлягає винятковій владі найвищої церковної влади". Найвища церковна влада включає папу і всіх єпископів (згідно з титулом III кодексу). Цей кодекс набув чинності через рік, з 1 жовтня 1991 року. У жовтні 1990 року також був ухвалений закон СРСР про свободу совісті та релігійні організації, і відповідний закон Української РСР був прийнятий в наступному році.

У 1990-і роки УГКЦ активно розвивалася в Україні і намагалася вирішити внутрішні та зовнішні проблеми. Внутрішні конфлікти включали суперечки між священниками, які повернулися з РПЦ, та "катакомбними", між різними монашими чинами та між прихильниками різних обрядів. Деякі старі суперечки відновились, наприклад, використання термінів "православні" чи "правовірні" в літургії [43, с. 174].

У лютому 1991 р. в Римі відбувся надзвичайний Синод українських єпископів, скликаний Патріархом Мирославом Іваном Любачівським. Це сталося всього кілька тижнів перед урочистим поверненням Патріарха до Львова на власну територію Української Греко-Католицької Церкви. Ця подія відзначалася як важливий момент для Церкви в Україні.

У 1992 році було видано буллу "Totus tuus Poloniae populus," внаслідок якої Перемиську єпархію підпорядковано Варшавській римо-католицькій митрополії, і Мукачівську єпархію, на бажання деяких вірних і духовенства, визнано окремою від Львівської митрополії та Української Церкви загалом. У травні 1992 року відбувся I Синод єпископів усієї УГКЦ в Львові, де було визначено *ius speciale* для регулювання відносин між главою Церкви в Львові та Церквою в діаспорі [41, с. 74].

Також у серпні 1992 року в Львові відбувся Світовий Конгрес мирян УГКЦ на честь 100-річчя від дня народження Патріярха Йосифа. Одночасно з цим відбувся VII з'їзд делегатів УПСО. Також в цей час були важливі події, пов'язані із перевезенням останків Патріярха Йосифа до України і відзначенням його пам'яті в Львові. Ці події підкреслили важливість і символічне значення повернення Церкви та її глави на їхню рідну землю.

У Львові 26 червня 1993 р. відбулася II конференція Світового Християнського Конгресу, яка мала місце у приміщенні колишнього домініканського храму, тоді вже перетвореного на Музей історії релігії. Владика Филімон Курчаба був присутній на цій конференції. Співголова СХК із США, Василь Колодчин, взяв на себе витрати на реєстрацію Світового Християнського Конгресу в Києві. Починаючи з 17 червня, СХК стала офіційною міжнародною організацією в Україні [18, с. 117].

Третій Синод єпископів відбувся не у Львові, а в Римі з 16 по 25 листопада 1995 р. Його проведення було підготовкою до Патріяршого Собору, перша сесія якого мала місце у Львові в 1996 році. Згідно зі східними традиціями, у Соборі брали участь не лише духовенство, а й миряни. Основною темою Собору була "нова євангелізація". Наступні два синоди єпископів відбулися в Львові з 14 по 21 жовтня 1996 року (IV Синод єпископів) і з 14 по 20 вересня 1997 року в Крехові та Львові (V Синод єпископів). На IV Синоді єпископів архимандрита Любомира Гузара, якого ще в 1977 році таємно піднесли до єпископської гідності з рук Патріярха

Йосифа, призначили єпископом-помічником Патріярха Мирослава Івана кардинала Любачівського.

У 1998 р., упродовж 30-31 травня, в США відбувся VIII з'їзд делегатів УПСО та конференція мирян на тему "Роль мирян в Церкві" в Іст-ГанOVERі (штат Нью-Джерсі). Ця подія була спільно організована президією УПСО та управою УПТ в ЗСА і служила підготовкою до другої сесії Патріяршого Собору в Львові. У заході було присутні понад 80 учасників. Матеріали конференції були опубліковані в книжці "Роль мирян" видавництва "Свічадо" у Львові (1998). Крім того, президія УПСО надіслала телеграму протесту до державного секретаря Апостольської Столиці, кардинала Анджело Содано, у справі жонатих священників в Польщі, які, як стверджувалося, мали повернутися в Україну [53, с. 205].

14 грудня 2000 р. Патріярх, Верховний Архиєпископ і Митрополит Мирослав Іван кардинал Любачівський пішов на вічний спочинок (Додаток Н). На синоді, який відбувся 25 січня 2001 року, 26 зібраних єпископів обрали Владика Любомира Гузара Верховним Архиєпископом Львівським, Митрополитом Галицьким і Єпископом Кам'янець-Подільським (Додаток J). Наступного дня, 26 січня, Папа Іван Павло II затвердив цей вибір. Інtronізація Кира Любомира відбулася в соборі святого Юра в Львові 28 січня. Під час церемонії інtronізації папський нунцій Микола Етерович оголосив, що Папа Іван Павло II призначив Кира Любомира кардиналом Римської Церкви (за інформацією Ігоря Мончака, «Яку Церкву зустріне Папа в Україні?» "Патріярхат", ч. 3 (363) 2001, ст. 27). Через кілька місяців, незважаючи на довгий очікування та дипломатичний тиск з боку Московського Патріярхату та Української Православної Церкви, 23 червня 2001 року Папа Іван Павло II відвідав Україну за запрошенням Президента України Леоніда Кучми. Після візиту до Києва, де він зустрівся з представниками різних Церков, Папа переїхав до Львова, де його зустріли величезні натовпи щасливих вірних та духовенства. Останнього дня свого візиту в Україну, 27 червня, Папа провів урочисту церемонію проголошення

блаженними 27 мучеників Української Греко-Католицької Церкви та сестру Йосафату Гордашевську, співзасновницю Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії [59, с. 441].

6 вересня 2004 р. Блаженніший Любомир виступив із спеціальним Пастирським посланням, названим «Про утвердження патріаршого устрою УГКЦ». У цьому посланні він ретельно розкриває Церковне бачення патріаршого устрою, подаючи вступ, розглядаючи історичний контекст і надаючи конкретне пояснення ідеї патріархату. Крім того, у документі докладно розглядається, хто має право встановлювати патріархат і як управляється патріаршою Церквою. На закінчення Пасторального послання Блаженніший Любомир залишає виділене підсумок: патріаршому статусу Церкви – «це не тільки декрет Синоду єпископів, підтверджений визнанням Святішого Отця. Це передусім перетворене життя Божого народу, який усвідомлює свої нові обов'язки та відповідальності».

Блаженіший Любомир докладав немало зусиль з метою зміцнення та піднесення статусу Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Він віддавав значний обсяг енергії та ресурсів, щоб утвердити і розвинути Церкву. Його віра в важливість патріаршого статусу для УГКЦ була відома, і він висловлював її в численних заявах і діях [55].

Блаженніший Святослав також проявляє велике бажання привести УГКЦ до патріархату, що свідчить про його рішучий план для Церкви. Він відкрито демонструє свою відданість цій ідеї і використовує різні способи та засоби для досягнення цієї мети. Це свідчить про його глибоку віру в УГКЦ та бажання піднести її статус до патріархату. Не дивлячись на постійний спротив Москви та невтомні відмови Римської курії у справі визнання патріархату УГКЦ, починаючи з 1973 року, практика використання титулу "патріарх" почала здобувати широкий розповсюджений характер серед прихильників Української Греко-Католицької Церкви.

У березні 1975 р. Йосип Сліпий вперше підписав великоднє соборне послання як «патріарх та кардинал», і це визнається початком процесу

офіційного проголошення патріархату. Влітку того ж року, під час Українських днів в соборі святого Петра в Римі, в яких взяли участь близько 5 тисяч паломників з усього світу, кардинала Йосипа Сліпого вшановували як "патріарха Київського, Галицького і всієї Руси." Навіть сьогодні, титул патріарха активно використовується вірянами та духовенством УГКЦ. Однак Ватикан все ще не офіційно визнає патріарший статус Української Греко-Католицької Церкви. Цей процес триває і вимагає подальших зусиль для досягнення визнання. Процес визнання патріархату УГКЦ є складним і тривалим завданням, і вимагає ряду дій і подій для досягнення цієї мети [59, с. 474].

По-перше, сама Українська Греко-Католицька Церква повинна продовжувати внутрішню діалог та уніфікацію, враховуючи різноманітні голоси і погляди в її об'єднаній спільноті. Повна єдність і консенсус внутрішньої ієрархії та вірян є ключовими аспектами для отримання патріаршого статусу.

По-друге, УГКЦ повинна активно працювати з Ватиканом та іншими важливими екуменічними партнерами, надсилати документи, аргументи і апеляції, які вказують на історичну обґрунтованість та правомірність патріархату. Важливим аспектом є створення позитивного інтернаціонального інтересу і підтримки для цього питання.

По-третє, внутрішні та зовнішні віри в УГКЦ повинні підтримувати і поширювати свідомість про важливість цього питання та його значення для самоідентифікації і долі Української Греко-Католицької Церкви. Вірянам необхідно активно підтримувати свою Церкву і допомагати в усіх зусиллях щодо отримання патріаршого статусу.

Зрештою, міжнародний діалог та співпраця з іншими християнськими конфесіями також можуть вплинути на процес визнання патріархату. Такі зусилля можуть допомогти засвідчити і підтримати легітимність та цінність УГКЦ як патріархату в контексті сучасного світу та екуменічних відносин. У підсумку, досягнення статусу патріархату для УГКЦ - це важливий

історичний крок, який вимагає постійних зусиль та співпраці всіх зацікавлених сторін, включаючи саму Церкву, Ватикан, вірян та міжнародне співтовариство.

РОЗДІЛ 5. ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Виховання національно свідомих дітей на основі національно-патріотичного чинника - це складний та багатогранний процес, який вимагає злагоджених зусиль різних груп суспільства. У цій комплексній системі, яка спрямована на формування патріотичної свідомості та цінностей серед молодого покоління, об'єднуються у певні групи органи державної влади відіграють роль у розробці та впровадженні національних програм та стратегій щодо виховання патріотично налаштованих громадян. Навчальні та позашкільні освітні заклади, що надають можливість дітям і молоді поглиблювати свої знання про історію, культуру, та цінності своєї нації. Громадські організації грають важливу роль у створенні позашкільних програм, які підтримують патріотичну освіту та активізують молодь у патріотичних проектах. Родини та сім'ї є першим і найважливішим середовищем для формування цінностей та патріотичної свідомості у дітей. Сімейне виховання, приклади батьків та близьких мають величезний вплив на формування патріотичних переконань [71].

Цей процес включає формування у молодих громадян таких якостей, як пошана до власної культури, історії та мови, вірність своїй Батьківщині та нації, поцінування свободи слова та вибору, а також турботу про благо свого народу. Ці якості визначають відповідальність за власну країну, а також розуміння важливості спільного майбутнього і цілісності території.

У сучасних умовах, коли Україна стикається з геополітичними викликами, цей процес набуває особливого значення, оскільки формує патріотичних громадян, готових відстоювати і розвивати свою державу [68].

Однією з провідних тенденцій патріотичного виховання в школі є акцент на формуванні ціннісного ставлення дитини до Батьківщини, народу, держави і нації. Ця тенденція базується на основних цінностях духовної

культури українського народу, які становлять фундамент патріотизму та глибокого відчуття національної приналежності [76].

Важливо наголосити, що у сучасному світі, де глобалізація та інтернет змінюють сприйняття світу, цінності, коріння та національну ідентичність, патріотичне виховання набуває особливої актуальності. Саме завдяки вихованню у молодого покоління глибокого почуття належності до свого народу та своєї країни, можна вирощувати громадян, готових допомагати в розвитку і процвітанні України.

Позитивним є і те, що серед сучасної молоді все більше формуються ідеї християнства, яке спільно з українською культурою визнає важливі цінності як сім'я, милосердя, людяність та духовну рівновагу. Такий підхід сприяє не лише формуванню патріотизму, але й розумінню глибоких духовних зв'язків зі своєю країною та її культурною спадщиною [75, с. 111].

Розвиток демократичних країн та громадянського суспільства — це історія, що визначається громадянськими та морально-етичними вчинками, що передбачає свідомий та добросовісний вибір цілей та дій громадян. Громадянська доброчесність є передумовою формування громадянських чеснот. У вересні 2017 року був прийнятий новий Закон "Про освіту", який визначає необхідність створення державою умов для отримання громадянської освіти. Ця освіта спрямована на розвиток ключових компетентностей, пов'язаних із здійсненням прав та обов'язків особи в суспільстві, а також на формування усвідомлення цінностей громадянського суспільства, прав і свобод людини та громадянина. Це становить основу для виховання громадян, що відчують свою активну громадянську роль та мають глибоке розуміння громадянських цінностей та обов'язків [72].

Новий Державний стандарт загальної освіти включає в себе галузь громадянської та історичної освіти, яка спрямована на створення умов для формування в учнів власної ідентичності та готовності до змін. Це досягається через розуміння учнями своїх прав і свобод, аналіз зв'язків між

минулим та сучасністю, а також виховання активної громадянської позиції на основі демократичних цінностей і поваги до прав людини [64].

Життя кожної нації наповнене подіями та важливими уроками, які завжди залишають свій слід у історії. Наша держава не є винятком, і в її історії ми відзначаємо вічне прагнення українського народу до волі, свободи та незалежності. Уроки історії є місцем, де закладаються основи для розуміння минулого нашого народу, його мови, культури, а також політичного, економічного та соціального життя. Ці уроки надають учням базові наукові знання, які в подальшому стають фундаментом для формування національної свідомості та патріотизму [67, с. 48].

Тема ідеї патріархату в Українській греко-католицькій Церкві може бути корисною для вивчення та обговорення у школі, особливо в рамках уроків історії, релігієзнавства або громадянської освіти. Вона може сприяти формуванню національної свідомості, патріотизму та релігійного розуміння серед учнів. Ось деякі способи, які можна використовувати для вивчення цієї теми в школі:

1. Урок історії: Вивчення історії Української греко-католицької Церкви та ідеї патріархату може бути включено до шкільної програми з історії. Учні можуть дізнатися про історичні події, які призвели до виникнення УГКЦ та її долі протягом століть.
2. Урок релігієзнавства: Тема ідеї патріархату може бути розглянута у контексті релігійних традицій та обрядів УГКЦ. Учні можуть дізнатися про основні вірування та практики цієї церкви.
3. Дискусії та проекти: Учні можуть брати участь у дискусіях щодо ідеї патріархату, аналізувати її переваги та недоліки. Вони також можуть створювати проекти, які досліджують історію та важливість УГКЦ в Україні.
4. Екскурсії та відвідування церков: Школи можуть організовувати екскурсії до греко-католицьких церков або музеїв, де можна ознайомитися з їхньою історією та архітектурою.

5. Літературні та художні твори: Вчителі можуть використовувати літературні та художні твори, пов'язані з УГКЦ та ідеєю патріархату, для аналізу та обговорення на уроках літератури або мистецтва.
6. Ця тема може сприяти розширенню розуміння учнів про релігійну та історичну спадщину України, а також розвитку їхнього критичного мислення та здатності аналізувати складні соціокультурні питання [74, с. 28-29].

Розвиток критичного мислення здатний допомогти старшокласникам самостійно думати, аналізувати логічно і раціонально, вміти виявляти і вирішувати проблеми, критично ставитися до інформації, розвивати власні думки та обґрунтовано висловлювати свою точку зору. Розвиток критичного мислення допомагає учням розуміти світ навколо себе та ефективно взаємодіяти з ним. Ідея патріархату в Українській греко-католицькій Церкві (УГКЦ) є важливою для розуміння культурного, релігійного та історичного контексту України. Для впровадження цієї теми у шкільну освіту варто враховувати наступні аспекти:

- Контекст історії УГКЦ: історія УГКЦ має багато відомих діячів та подій, які вплинули на її розвиток. Доцільно включити розгляд таких подій, як створення УГКЦ, другий Ватиканський собор, її роль у історії українського народу, життя та діяльність видатних архиєреїв та духовних лідерів церкви, включаючи Святого Андрія Шептицького.
- Релігійні та культурні аспекти: Тема патріархату в УГКЦ може бути вивчена з точки зору впливу цієї церкви на релігійну та культурну ідентичність українців. Учні можуть вивчати основні церковні обряди, іконографію та архітектурні пам'ятки УГКЦ.
- Сучасний стан: Варто дати учням можливість вивчити сучасний стан УГКЦ та її роль у сучасному українському суспільстві. Розгляд архиєреїв та активістів УГКЦ, які впливають на громадське життя та

гуманітарну діяльність, може надати учням інсайту в сучасний вклад УГКЦ в Україну.

- Порівняльна аналітика: Ідея патріархату в УГКЦ може бути порівняна з іншими християнськими конфесіями та релігійними течіями в Україні. Учні можуть вивчати спільні цінності та різницю між УГКЦ та іншими церковними спільнотами [69].

Використання цієї теми у шкільному навчанні може допомогти учням краще розуміти роль УГКЦ у релігійному, культурному та історичному контексті України. У формуванні національної свідомості та патріотизму на уроках історії, вчитель може використовувати різноманітні методи та прийоми з метою зробити уроки цікавими та пізнавальними для учнів. До таких методів та прийомів належать:

- Використання історичних джерел: Показ та аналіз історичних документів, архівних матеріалів, свідчень очевидців, листів, мемуарів тощо, що дозволяє учням отримати прямий доступ до джерел і розкрити історію з перших уст.
- Інтерактивні методи: Застосування рольових ігор, дебатів, обговорень, моделювання історичних подій, що допомагає учням спробувати себе в ролі історичних постатей та розуміти їх дії та мотивацію.
- Використання мультимедіа: Використання презентацій, відео, аудіо матеріалів для візуалізації історичних фактів та створення більш наочного зображення подій. Можна показати фільми зокрема: «Ті, що вірні», «УГКЦ: невідомий літопис», «Притулок», «Обличчя Церкви».
- Залучення гостей: Запрошення інтересних спікерів, істориків, ветеранів, які можуть поділитися своїм досвідом та історіями.
- Робота з джерелами в Інтернеті: Навчання учнів вибирати та оцінювати інформацію з різних джерел у мережі.

- Творчі завдання: Завдання для учнів, що включають створення історичних проектів, презентацій, есе, творів мистецтва тощо.
- Використання різноманітних педагогічних ігор, які розвивають та сприяють формуванню патріотичних цінностей.
- Позашкільні заходи: Організація екскурсій, відвідування музеїв, пам'ятників історії, проведення історичних вікторин та конкурсів.
- Застосування цих методів та прийомів може значно покращити якість навчання та сприяти формуванню національної свідомості та патріотизму серед учнів [75, с. 202–205].

Власне уроки історії мають давати можливість запроваджувати методи, що формують національну свідомість та патріотизм. У підготовці до уроку вчитель повинен підготувати проблемні питання для розгляду. Під час уроків учні старших класів повинні навчитися усвідомлювати історичні події та факти, аргументувати власну точку зору та відстоювати її [66].

Метод складання історичних портретів - це відмінний спосіб наблизити учнів до історичних подій та постатей. При вивченні теми про ідею патріархату в Українській греко-католицькій Церкві, цей метод може бути застосований таким чином – учні вибирають історичних осіб: вчителю потрібно вибрати кілька ключових осіб, які були важливими фігурами в розвитку ідеї патріархату в УГКЦ. Наприклад, батьки-засновники, провідні ієрархи або ті, хто грали ключову роль в історії цієї церкви. Далі проводиться збір інформації: учні повинні дослідити життя та діяльність вибраних осіб, звертаючи увагу на їхні внески у розвиток ідеї патріархату та УГКЦ загалом. Для цього можна використовувати різні джерела – книги, статті, відеоматеріали, інтерв'ю, історичні документи тощо. Далі йде складання портретів. Учні повинні створити історичні портрети вибраних осіб, використовуючи зібрану інформацію. Ці портрети повинні містити інформацію про дитинство, освіту, віру, діяльність, внесок у розвиток патріархату, ключові досягнення та особисті особливості. І наприкінці щоб

показати результати своєї роботи учні можуть представити свої історичні портрети класу за допомогою презентацій, малюнків, ролей, монологів чи інших творчих форматів. Також при бажанні учні можуть обговорити історичних постатей, порівняти їхні внески та визначити їхню роль в розвитку ідеї патріархату. Цей метод сприяє глибокому розумінню історії та допомагає учням побачити зв'язки між історичним минулим та сучасністю. Також він розвиває дослідницькі та творчі навички учнів [65].

Складання історичних портретів, зокрема історичного портрета Йосифа Сліпого, може бути цікавим та пізнавальним завданням для учнів. Цей метод дозволяє глибше пізнати видатну особистість, її внесок у історію та розвиток України. В контексті патріархального руху та боротьби за національну ідентичність, історичний портрет Йосифа Сліпого має особливу вагу. Йосиф Сліпий був сліпим від дитинства і став видатним українським релігійним та громадським діячем. Він є однією з ключових фігур у розвитку української релігійної культури та утвердженні національної ідентичності [69].

Для складання історичного портрета Йосифа Сліпого учні можуть використати такий план:

1. Дитинство та юність
2. Церковна кар'єра
3. Участь у світському і духовному житті
4. Період радянської та німецької окупацій
5. На волі після заслання
6. Реорганізація життя УГКЦ
7. Другий Ватиканський Собор
8. Синоди УГКЦ
9. Римський період.

Особливо варто звернути увагу на 6, 7 та 8 пункти в контексті даної теми. Цей метод не лише допомагає учням дізнатися більше про важливу історичну постать, але й розвиває їхні навички дослідження та аналізу. Також

він сприяє покращенню розуміння ролі Йосифа Сліпого у збереженні та розвитку української культури та ідентичності [46, с. 201].

Метод асоціацій може бути цікавим способом залучити учнів до обговорення теми ідеї патріархату в Українській греко-католицькій Церкві. Вчитель може попросити учнів написати слова або фрази, які асоціюються з темою «патріархальний рух в УГКЦ». Це можуть бути слова, які вони асоціюють з цим поняттям, як «релігія», «церква», «традиції», «віра», «католицизм», «історія» тощо [73].

Корисним є метод групування, що дасть можливість вільно висловити свої думки учням у контексті теми. Варто почати з центрального поняття "УГКЦ" із середини дошки чи зошита. Далі потрібно попросити учнів пригадати та записати всі асоціації, які вони пов'язують з УГКЦ. Це можуть бути слова, фрази, ключові події, імена лідерів тощо. Записуйте їх навколо центрального поняття. Після цього додається до групи "патріархальний рух" і попросіть учнів вказати, які асоціації вони мають щодо цього поняття. Далі йде висловлення думок щодо зв'язків та впливу патріархального руху на історію УГКЦ, згодом йде обговорення ключових питань та висновків.

Цей метод допомагає учням візуалізувати та організувати свої знання та думки щодо даної теми, а також аналізувати зв'язки між поняттями. Він сприяє активному обговоренню та спільному розумінню матеріалу [73].

Метод «кубування» – це інтерактивний метод, який може бути використаний у школі для стимулювання критичного мислення та глибокого розуміння певної теми або поняття. В основі цього методу лежить розгляд теми або поняття з різних точок зору. Метод кубування може бути застосований для вивчення патріархального руху, як важливої теми в історії та культурі. Вчитель створює вигляд «куба» на дошці або на папері. Кожна грань куба представляє певний аспект патріархального руху або питання, пов'язане з цією темою. Наприклад, аспекти можуть включати історичний розвиток патріархального руху, ключові постаті, ідеї та вплив. Власне суть

полягає у тому, що потрібно відповісти на шість запитнь, що записані на грані куба, які мають безпосереднє відношення до теми. Можна обрати такі:

1. Яке значення мав патріархальний рух для збереження української ідентичності
2. З якими труднощами стикався український патріархальний рух
3. Вплив перебування у підпіллі на розвиток патріархального руху
4. Розвиток патріархального руху у діаспорі
5. Значення УГКЦ у збереженні українства
6. Які противники патріархального руху в сучасності і в попередній час

Цей метод допомагає учням розглядати патріархальний рух з різних точок зору, а також вивчати його в контексті історії та культури. Він сприяє аналізу, критичному мисленню та співпраці між учнями [75, с. 254–255].

Метод «мозкового штурму» може бути дуже корисним в контексті української греко-католицької церкви (УГКЦ) та патріархального руху, оскільки він допомагає поглибити розуміння цих історичних явищ та їхнього впливу на сучасність. Під час вивчення УГКЦ та патріархального руху на уроках історії, метод «мозкового штурму» може бути використаний для обговорення різних аспектів цих подій. Учні можуть вільно висловлювати свої думки та ідеї щодо значення УГКЦ у формуванні національної ідентичності та патріотизму в Україні. Вони можуть обговорювати роль патріархального руху у збереженні української культури та ідентичності.

Питання для «мозкового штурму» можуть бути спрямовані на вивчення основних історичних фактів, які стосуються УГКЦ та патріархального руху, ролі видатних діячів, які вплинули на ці події, та спадку, який вони залишили сучасному поколінню. Учні можуть активно обговорювати ці теми та висловлювати свої думки щодо того, як вони впливають на їхню національну свідомість і патріотизм [67].

Можна сформулювати такі проблемні питання:

- «Яка на вашу думку роль Йосифа Сліпого у патріархальному русі, його розвитку?»;
- «висловіть свою думу щодо ролі патріархального руху у згуртуванні українців»;
- «яка була підтримка УГКЦ своїх вірних під час входження українських земель до СРСР?» .

Такий підхід допомагає учням глибше усвідомити історичні події та підвищує їхню свідомість про значення УГКЦ та патріархального руху для сучасної України [66].

Приєм «закінчи речення» є корисним інструментом для закріплення вивченого матеріалу та спонукає учнів до активного залучення своїх знань. В контексті української греко-католицької церкви (УГКЦ) та патріархального руху, цей прийом може бути особливо ефективним. Учитель може представити учням ряд незакінчених речень або тверджень, які стосуються теми УГКЦ та патріархального руху. Наприклад:

- «УГКЦ грала важливу роль у...»
- «Патріархальний рух вплинув на розвиток...»
- «Історія УГКЦ та патріархального руху допомагає нам краще розуміти...»
- «УГКЦ і патріархальний рух є важливою частиною національної...».

Ці незакінчені речення стимулюють учнів пригадувати та використовувати свої знання для завершення кожного речення. Такий підхід допомагає учням краще засвоювати і розуміти вивчений матеріал, оскільки вони активно залучаються до процесу навчання. Також цей метод може спонукати учнів до обговорення і аналізу важливих аспектів теми, що сприяє глибшому розумінню історичних подій та їхнього значення [75, с. 264].

Запропонувати старшокласникам підготувати реферат чи доповідь та подальший захист на уроці - це ефективний спосіб розвинути їхні навички дослідницької роботи та вміння виражати свої думки [70].

Розглянуті методи, такі як "мозковий штурм", "метод гронування", складання історичних портретів та інші, можуть бути ефективними інструментами для формування національної свідомості та патріотизму серед учнів, зокрема в контексті Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) та патріархального руху.

Використання цих методів дозволяє не лише засвоїти історичний матеріал, але й сприяє усвідомленню суті національно-свідомої боротьби, розвитку ключових цінностей, та поглибленню знань про видатних діячів та події в історії України. Вони розвивають критичне мислення, аналітичні та дослідницькі навички учнів.

Спільне використання цих методів з історичним матеріалом УГКЦ та патріархального руху допомагає сформувати учнів національно-патріотичною свідомістю, збагачуючи їхнє розуміння важливих аспектів історії та культури України. Такий підхід допомагає виховати молоде покоління як патріотів, та захисників власної Батьківщини та її цінностей.

У формуванні патріотизму та національної свідомості на уроках історії важливим є використання конкретних прикладів та історій, які стають надбанням національної культури та патріотизму. У випадку теми про УГКЦ і патріархальний рух, такі приклади можуть бути вкрай корисними для учнів.

Побачивши значимі події та постаті в історії УГКЦ, учні можуть побачити приклади духовної сили та незламності. Наприклад, розглядання біографій видатних осіб УГКЦ, таких як Андрій Шептицький чи Йосиф Сліпий, може надихнути учнів і показати, як релігійне об'єднання впливало на суспільство та боролось за свої цінності.

«Патріархальний» рух: Розглядання історії патріархального руху, зокрема його впливу на громадянське суспільство та боротьби за права і свободи, може допомогти учням краще зрозуміти сутність патріотизму та

активного громадянського вчинку. На уроках історії можна вивчити конкретні події, які були ключовими для УГКЦ та патріархального руху, наприклад, діяльність патріарха Йосифа Сліпого під час важких історичних обставин. У контексті УГКЦ та патріархального руху, слід підкреслити важливі цінності, такі як релігійна свобода, національна ідентичність, солідарність і патріотизм. Учні повинні розуміти, як ці цінності вплинули на історію та сучасність України.

Залучення учнів до дослідження конкретних аспектів УГКЦ та патріархального руху може включати в себе створення презентацій, дослідження біографій важливих фігур, обговорення впливу цих рухів на сучасні події. Усі ці підходи сприятимуть кращому розумінню учнями теми та розвитку їхнього патріотизму та національної свідомості.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи дану роботу, можна зробити деякі висновки, а саме – Другий Ватиканський собор став одним з епіцентрів та перших поштовхів у розвитку патріархальної ідеї для Української Католицької Церкви. Участь у ньому Патріарха Йосифа Сліпого та частини українського духовенства підсилила дух та хвилю піднесення «Мовчазної Церкви» на світовому рівні. Здобутки про які можемо стверджувати є ті, що Українській Церкві було надано гідність Верховного Архиєпископства, а у свою чергу очільнику – Кардинальську гідність та титул Верховного Архиєпископа. Однак Українська Церква не отримала патріарший устрій за який боролася протягом десятки років, його так і не надав тодішній понтифік папа Павло VI.

Якщо розглянути детально, то на момент звільнення з радянського ув'язнення та прибуття до Риму митрополита Йосифа Сліпого у 1963 році явище патріархальної ідеї вже існувало в церковному, науковому та політичному середовищах української діаспори. Виступ глави УГКЦ на другій сесії Другого Ватиканського собору, під час якого він звернувся з пропозицією піднести його Церкву до статусу патріархату, став додатковим каталізатором, який привернув до цієї теми мирянську частину Церкви, що перебувала на еміграції. Безпосередню роль у зародженні перших патріархальних організацій в США і Канаді у 1964 році відіграли дискусії між різними суспільно-політичними угрупованнями української діаспори щодо діяльності Йосифа Сліпого після приїзду до Рима, непорозуміння в середовищі єпископату і духовенства УГКЦ стосовно юрисдикції митрополита (верховного архиєпископа) Галицького, а також низка парафіяльних конфліктів в Північній Америці довкола впровадження у церковне життя англійської мови і григоріанського календаря.

Грунтовний аналіз процесу формування перших мирянських осередків на підтримку патріаршого статусу УГКЦ дав змогу прослідкувати вплив політичних партій української діаспори на зародження патріархальних

організацій, а також роль діаспорного чинника у мотивації ініціаторів цього процесу. Зближення ідеї патріархату із прагненням незалежності України сприяло поширенню в середовищі української повоєнної еміграції погляду на патріарха як етнарха, який був для неї не лише релігійним лідером, але й очільником «духовної держави» та репрезентантом усього українського народу у вільному світі.

Розчарування в патріархальному середовищі, спричинене низкою відмов з боку Римського Апостольського престолу у проголошенні Києво-Галицького патріархату, стимулювало лідерів руху до формування програми «практичної помісності», яка сприяла розвитку в мирянському середовищі розуміння відповідальності вірних за долю Церкви та її місію. Учасники руху активно долучились до розбудови українського освітньо-наукового центру в Римі та створення низки філій Українського католицького університету в різних країнах світу, ініціювали проведення наукових семінарів і конференцій, присвячених важливим питанням з життя Церкви, доносили інформацію про стан УГКЦ в діаспорі й на батьківщині до міжнародного співтовариства, намагались налагодити екуменічний діалог із українськими православними, провадили активну видавничу і просвітницьку діяльність.

Консолідація масового патріархального руху сприяла узгодженню цілей і завдань різних патріархальних організацій, проте вона не спричинила гармонізації стосунків між його окремими осередками. Навіть після заснування Українського патріархального світового об'єднання між ними існували непорозуміння щодо тактики і пріоритетів руху. А емоційні протестні акції патріархальників проти призначення Римською Апостольською столицею українських греко-католицьких єпископів без узгодження з главою УГКЦ та проти «східної політики» Ватикану відвернули від патріархальних організацій частину їхніх симпатиків.

Отже, як бачимо, така складна ситуація сприяла переорієнтації фокусу діяльності руху на підсилення його мирянського характеру. Якщо у ранній період історії патріархальних організацій рецепція рішень Другого

Ватиканського собору обмежувалась здебільшого тими його постановами, які стосувались питань патріархату, автономії Східних Церков та необхідності збереження (і відновлення) ними власної канонічної, духовної, богословської та літургійної ідентичності, то в другій половині досліджуваного періоду в середовищі руху почали звертати увагу також і на питання апостоляту мирян. При цьому, як показав аналіз джерел і наукових напрацювань учених у діаспорі, представники руху прагнули бути залученими в процес обговорення важливих питань загальноцерковного характеру на найвищому еклезіальному рівні.

Після того, як митрополит Йосиф Сліпий підніс питання Києво-Галицького патріархату на другій сесії Другого Ватиканського собору, опозиційну поставу щодо митрополита зайняла низка українських греко-католицьких єпископів, які не погоджувалися зі ймовірним поширенням юрисдикції глави УГКЦ на усі єпархії та митрополії цієї Церкви в діаспорі. У гостру полеміку, яка спалахнула внаслідок цих процесів в українській громаді, насамперед у США, були втягнені як представники різних конфліктуючих між собою політичних фракцій, так і представники Церкви: миряни, духовенство та єпископи. Конфлікт був підсилений черговою хвилею протистояння довкола календарного питання та бажанням поступового переходу на англійську мову богослужіння з боку частини єпископату і духовенства УГКЦ в США і Канаді.

Офіційним проголошенням Українського Верховного Архиепископства, іменуванням Кардиналом Первоієрарха Української Церкви і його внеском створення українського Патріархату закарбувався великий український церковний моноліт, який ще має набрати конкретного канонічного оформлення і практичної консолідації. Тимчасом наріжним каменем цієї монолітної будови є сама Особа Первоієрарха Української Церкви, Ісповідника Віри, Кардинала Йосифа Сліпого.

Зародження ідеї патріархату УГКЦ та її розвиток Йосипом Сліпим має достатньо історичних та канонічних підстав. Однак, цілком передбачливою

була реакція Апостольського Престолу, враховуючи, що рідна для УГКЦ територія була під владою комуністичного режиму. Другим негативним для змагань за патріархат фактором була опозиція серед ієрархії УГКЦ до Верховного Архієпископа Йосифа Сліпого. Їхня точка зору полягала у недоцільності мати іншого патріарха для Церкви окрім Римського Архієрея. З огляду на мирянську роль у втіленні цієї ідеї для своєї Церкви, стає зрозумілим, що також і народ творить патріархат, бо Церква не є спорудою, але живою спільнотою людей у Христовому Тілі.

Думається, що ідея творення патріархату УГКЦ у сучасних умовах лише «набуває обертів». Теперішній очільник УГКЦ Святослав Шевчук продовжує розпочату попередниками справу. Ним неодноразово наголошується на невідворотності отримання патріаршого статусу для УГКЦ, однак сама Українська Церква ще має дозріти до цього історичного моменту. Надання патріархату, на наш погляд, спроможне укріпити УГКЦ і заодно й убезпечити її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Опубліковані документи і матеріали:

1. Архів греко-католицького аналітичного видання «Патріархат» (1967–2020 рр.). URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/roky-vydan/1967>.
2. В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. Львів: Свічадо, 2000. 188 с.
3. Вселенський Собор Ватиканський II : Діяння і постанови III: Церква. Східні церкви. Екуменізм. Рим: Видавництво ОО Василіян, 1965. 214 с.
4. Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Переклад з латинської. Український Католицький університет. Львів: Свічадо, 2014. 608 с.
5. Лист Блаженнішого до Кард. Парекатіл. *Благовісник Патріярха Києво-Галицького і всієї Руси XIII-XV (1977–1979)*. Кастельгандольфо біля Риму 1977–1979. С. 239–241.

Творча спадщина священнослужителів:

6. Твори Патріярха і Кардинала Йосифа т. XII. / Ред. о. Івана Хоми і о. Івана Музички. Рим: Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи, 1981. 355 с.

Монографії, статті, науково-популярна література, матеріали конференцій, автореферати та дисертації, енциклопедичні, періодичні та неперіодичні видання:

7. Бабинський А. Зародження патріярхального руху в США: передумови, події та особи // *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії*. 2018. № VIII. С. 317–340.
8. Бабинський А. Ідея патріярхату УГКЦ в політичній думці третьої хвилі української еміграції. *Практична філософія*. 2020. Вип. 1 (75). С. 141–148.

9. Бабинський А. Ідея патріархату УГКЦ в українській діаспорі напередодні II Ватиканського Собору. *Українське релігієзнавство*. 2020. Вип. 90. С. 71–87.
10. Бабинський А. Патріархальний рух в середовищі українських греко-католиків у діаспорі (1964–1989 рр.): Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Спеціальністю 041. Богослов'я. Львів: Український католицький університет, 2020. 200-300 с.
11. Баран С. Українська національна Церква. *Канадійський українець*. 1923. 25 квітня. С. 4.
12. Бендик М. Помісність Української Греко-Католицької Церкви та її бачення патріархом Йосифом Сліпим. Львів: Свічадо, 1996. 55 с.
13. Волинець О. Ідея патріархату Української Греко-Католицької Церкви: історія та сучасність. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: збірник наукових праць*. Львів, 2008. Вип. 20. С. 48–55.
14. Говорун К. Риштована Церква: вблік постструктуральної еклезіології. Київ: Дух і літера, 2019. 312 с.
15. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / пер. М. Габлевич, під ред. О. Турія. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. 426 с.
16. Гіль З. «Миряни мусять рятувати Церкву...». *Патріархат*. 1972. No 2 (21).
17. Димид М. Доктрина і процедура в Українській Греко-Католицькій Церкві. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/610/Dymyd_Doktryna%20i%20Procedura.pdf?sequence=1&isAllowed=y
18. Димид М. Еклезіологія митрополита Максима (Германюка). URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/614/Dymyd_Eklesiologia%20mytr.%20Maksyma.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 19.11.2021).

19. Димид М. Патріархальний устав Помісної Української (Руської) Католицької Церкви. URL: https://risu.ua/patriarhalniy-ustav-pomisnoji-ukrajinskoji-ruskoji-katolickoji-cerkvi_n105174 (дата звернення 27.02.2021).
20. Димид М. Патріархат: передумови створення і реальність. *Сопричастя*. 112
21. Димид М. Форми автономії у Східних Церквах. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1216/Dymyd_Formy%20avtonomii.pdf?sequence=2&isAllowed=y
22. Димид М. Херсонеське таїнство свободи. Львів: Свічадо, 2007. 319 с.
23. Димид М. Шлях до завершення структури Української Греко-Католицької Церкви. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1835/Dymyd_Shlyah%20do%20zavershennya.pdf?sequence=1&isAllowed=y
24. З чим вернулись ми з Риму? *Патріархат*. 1969. № 3 (10).
25. Історичне звернення Павла VI до Українців (25.02.1966). *Патріархат*. 1967. Ч. 1 (1).
26. Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 174 с.
27. Кияк С. Другий Ватиканський собор і релігійно-суспільні проблемисучасності: Начальний посібник. Жовква: Місіонер, 2011. 304 с.
28. Кісь Н. Ідея патріархату Греко-Католицької Церкви в контексті сучасної політики пам'яті. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. 2017. №1 (28). С. 197-211.
29. Комісія для оформлення світового Товариства за патріархальний устрій Української Католицької Церкви інформує. *Патріархат*. 1969. № 2 (9).

30. Концур Н. Патріарх Йосиф Сліпий: штрихи до портрета релігійного діяча. Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2008. № 14. С.397–400
31. Кравець Д. Дискусія навколо ідеї патріархату УГКЦ в середовищі української діаспори 1970-х. URL: [phttps://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2643/Kravets_Dyskusii%20navkolo%20ideii%20Patriarkhatu.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2643/Kravets_Dyskusii%20navkolo%20ideii%20Patriarkhatu.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
32. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2001. 608 с.
33. Лончина Б. Завдання патріархальних товариств. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/zavdannya-patriarhalnyh-tovarystv/>
34. Маркусь В. Делікатна, але пре важлива справа. *Патріархат*. 1981. No 6 (120).
35. Маркусь В. Димид М. Патріархальний устав Помісної Української (Руської) Католицької Церкви. *Дзвони*. Вип. 3–4 (102) (1977): С. 12–13.
36. Маркусь В. Українсько-ватиканські взаємини в новій критичній стадії.
37. Мирянські рухи в змаганні за помісність Української Католицької Церкви. *Патріархат*. 1974. No 6(37).
38. Михайлишин М. Блаженніший Йосиф Сліпий та ідея патріархату УГКЦ. Львів: Свічадо. 2007. 192 с.
39. Мончак І. Самоуправна Київська Церква. Львів: Свічадо, 1994. 172 с.
40. Музичка І. Блаженніший Йосиф – оборонець Церкви і народу (*матеріали наукової конференції*). Львів, 1994. С. 22–24.
41. Нагаєвський І. Патріархати: їх початок і значення в Церкві та Український Патріархат. Лондон, 1976. 215 с.
42. Найближча ціль – помісність. *Патріархат*. 1970. No 2(13).
43. Недавня О. Греко-Католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським сходом і заходом. Київ, 2002. 224 с.

44. Олійник М. Йосиф Сліпий і питання Українського Патріархату у ХХ ст. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. 137 с.
45. Пасічняк В. За самостійність Церкви і єдність обряду. *Патріархат*. 1967. Ч.1 (1). *Патріархат*. 1975. № 7–8 (49–50).
46. Пелікан Я. Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського Кардинала Йосифа Сліпого. Львів: Артос, 2015. 276 с.
47. Пилипів І. В. Взаємини Української греко-католицької церкви та Ватикану в 20-30-ті рр. ХХ ст. / І. В. Пилипів // Україна – Ватикан: державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи : матеріали V Міжнар. наук. конф. [Галич, 26-28 трав. 2011 р.]. Галич, 2011. С. 177–184.
48. Пилипів І. В. Конкордат Речі Посполитої з Апостольським престолом та його наслідки для ГКЦ [Електронний ресурс] / І. В. Пилипів // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. Вип. 514-515. С. 166–171.
49. Пилипів І. В. Українська греко-католицька церква та Ватикан в 20–30-х рр. ХХ ст. [Електронний ресурс]. *Мандрівець*. – 2011. – № 2. – С. 50-54.
50. Пилипів, І. Діяльність Станіславської єпархії Української греко-католицької церкви і 1918-1920 рр. [Електронний ресурс]. *Схід*. 2010. № 2. С. 89–92.
51. Пилипів, І. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького у міжвоєнний період. *Галичина : всеукр. наук. і культ.-просвітній краєзнавчий часоп*. 2001. Ч. 5-6. С. 308–314.
52. Пилипів, І. Співпраця греко-католицької церкви з українцями Америки в 20-30 рр. ХХ ст. [Електронний ресурс]. *Схід*. 2011. № 2. С. 109–113.
53. Пилипів, І. В. Українська Греко-католицька церква й Українська держава / І. В. Пилипів, В. Марчук // Українознавчі студії : наук.-теорет. журнал Інституту українознав. при Прикарпатському ун-ті ім. В. Стефаника. – 2000. – № 2. – С. 205-223.

54. Постанови у справі визнання Патріярха Блаженнішого Йосифа І. *Патріархат*. 1975. No 7–8 (49–50).
55. Про утворення патріаршого устрою Української Греко-Католицької Церкви. Пастирське послання Блаженнішого кардинала Любомира Гузара. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/pro-utverdzhennya-patriarshoho-ustroyu-ukrajinskoji-hreko-katolytskoji-tserkvy/>
56. Сапеляк А. Українська Церква на II Ватиканському соборі. Рим: Салезіянське видавництво, 1967. 315 с.
57. Сліпий І. Звіт про католицьку Церкву в Україні: Твори Кардинала Йосифа, Верховного Архієпископа. / Т. XIV. Рим, 1958–1985. 494 с.
58. Сороковський А. Нарис Українського патріархального руху. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/andrij-sorokovskyj-narys-istoriji-ukrajinsko-ho-patriarhalno-ho-ruhu>
59. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. Львів: Свічадо, 2008. 640 с.
60. Чому, коли і де постав Український Патріархальний рух? *Патріархат*. 1978. No 3 (81).
61. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. Т. II. / Ч. I (1353–1458). Рим-Нью Йорк: вид-во УКУ ім. Климента папи, 1976. 266 с.
62. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. (нариси з історії культури до початку XVIII століття) / пер. з англ. М. Габлевич, під ред. А. Ясіновського. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. 250 с.
63. Щербяк Ю. Ідея Патріархату Української Греко-Католицької Церкви в душпастирській діяльності І. Сліпого. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9772/1/5Sherbljak.pdf>

Джерела методичного характеру

64. Актуальні питання компетентнісно орієнтованої методики навчання історії та громадянської освіти в ліцеї : методичний посібник / В. Ю.

- Кришмарел, Ю. Б. Малієнко, Т. І. Мацейків, Т. О. Ремех. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 370 с.
- 65.Бовкунова Л. П. Вивчення історичних особистостей як засіб підвищення ефективності навчання та виховання учнів: метод. Реком. URL: https://portfolio-lidia.at.ua/porady/metodichni_rekomendaciji.pdf. (дата звернення 25.05.2023 р.)
- 66.Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ. Методичні рекомендації. Керницька Т. В.Дніпропетровськ. 2015. 36с.
- 67.Історія України: Навчально-методичний комплекс. Частина IV / уклад. Романько І. І. Київ : КЛА НАУ, 2014. 208 с.
- 68.Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015. №641.
- 69.Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України. URL: <http://referatss.com.ua/work/metodika-vivchennja-istorichnih-postatej-na-urokah-istorii-ukraini/> (дата звернення: 02.08.2022).
- 70.Методичні рекомендації до викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 у навчальному році. Лист наказу Міністерства освіти і науки України від 12.09.2021 № 1/9-482 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/615/ea8/139/615ea81390d03334472308.pdf> (дата звернення : 10.04.2022).
- 71.Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України. Історія України. Всесвітня історія 10–11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення : 10.04.2022).
- 72.Національно-патріотичне виховання. Міністерство освіти і науки України. Веб-сайт. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna->

osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya. (дата звернення 23.01.2023).

73. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення : 10.04.2022).
74. Петренко О. Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді . Позакласний час. 2005. №3-4. С. 28-29.
75. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
76. Указ Президента України. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей. Веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>. (дата звернення 29.01.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А. План-конспект уроку по темі наукової роботи

Конспект уроку з історії України

22.03.2023 р.

Урок №20

Клас – 11

Тема уроку: «Зростання суспільно-політичної активності громадян»

Мета.

Навчальна :

- охарактеризувати розвиток патріархального руху в 60-80 ті рр. ХХ ст.;
- визначати причини і наслідки після відродження та легалізації УГКЦ;
- проаналізувати становище народного Руху України в період перебудови;
- надати достатній рівень розуміння теоретичних знань та визначити основні терміни до теми уроку;
- визначити основні неформальні організації, створені в середині 80-х рр.
- надати достатній рівень знань дат та історичних особистостей, що були задіяні під час вивчення суспільно-політичної активності в 60-80-ті рр. ХХ ст.;

Розвивальна:

- розвивати вміння критично та логічно мислити в процесі аналізу теми;
- закріпити в учнів вміння працювати із історичними джерелами;
- розвивати вміння в учнів робити порівняння;
- розвивати вміння аналізу культурологічної карти;
- розвивати вміння порівнювати історичні події та явища;
- розвивати вміння складати порівняльні таблиці та схеми;
- розвивати вміння в учнів встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;

Виховна:

- виховувати комунікативні якості учнів під час роботи в парах та групах;
- виховувати в учнів аналізувати та висловлювати свою думку;
- виховувати в учнів самостійність під час виконання завдань;
- сприяти вихованню навичок рефлексії і самоконтролю в учнів;
- виховувати в учнів бажання боротися за власну свободу та самовираження через культурні організації та спілки;
- виховувати в учнів розуміння наслідків патріархального руху УГКЦ.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Форма уроку: комбінована.

Обладнання: підручник для 11 класу: В.Власов, С. Кульчицький. Історія України. К. 2018., роздатковий матеріал, робочі зошити.

Основні терміни: Народний рух України, «Зелений світ», УГКЦ, патріархальний рух, «Живий ланцюг», легалізація.

Основні дати та події: 1 грудня 1989 р. - Горбачов заявив про скасування заборони Української греко-католицької церкви, 21 січня 1990 - «Живий ланцюг» на відзначення Акту Злуки УНР та ЗУНР, 8 вересня 1989 р.-установчий з'їзд Народного руху України за перебудову.

Головні постаті: М. Любачівський, Іван Павло II, Й.Сліпий.

Ча с	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність учителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітка
1 хв.	Організаційний етап	Привітання учнів, перевірка присутності та готовності учнів до уроку.	Черговий учень відзначає відсутніх	Мовленнєва
1 хв	Етап перевірки домашнього завдання	Перевірка домашнього завдання. Онлайн-перевірка на платформі по темі «Соціально-економічне становище» §18 : https://padlet.com	Робота в парах, створення «асоціативної дошки»	Логічна Аксіологічна Інформаційна
3 хв	Етап актуалізації знань	Гра «Вірю/Не вірю» <ul style="list-style-type: none"> - Найбільшою неформальною організацією був Народний рух України (в) - У середині 1980-х рр. в Україні функціонували десятки тисяч первинних культурних осередків (в) - Партійні та силові структури не були упереджені щодо неформальних організацій (н) - Найпотужнішою та найзначнішою виявилася акція «Українська хвиля» (в) - Була створена заборона на легалізацію Української греко-католицької церкви (н) 	Метод «Прес» (Я вважаю, що.., тому що...наприклад...)	Мовленнєва Логічна Аксіологічна Інформаційна
2 хв	Етап мотивації	Перегляд відео: «живий ланцюг» на честь Акту Злуки УНР та ЗУНР https://youtu.be/6U2U9HlmaWg?si=wCJffixQBqBckOwH	Мозковий штурм <ul style="list-style-type: none"> - Що символізує «живий ланцюг»? - Які наслідки від масових мітингів в містах України? 	Інформаційна Мовленнєва Аксіологічна Логічна

28 хв	Етап вивчення нового матеріалу	<p>1. Поява неформальних організацій</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ініціатива у створенні перших неформальних організацій належала колишнім політв'язням і не ув'язненим владою дисидентам та шістдесятникам. - У жовтні 1987 р. у Львові заявило про початок діяльності Товариство Лева. - На основі Української Гельсінської групи (УГГ) у березні 1988 р. сформувалася організація республіканського масштабу - Українська Гельсінська спілка (УГС). Її лідером став Л. Лук'яненко 	<p>Метод «Займи позицію» (робота в міні групах)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Стати учасником довільної неформальної організації та відстояти основні умови її існування 	Інформаційна Аксіологічна Логічна Культурна Мовленнєва
		<p>2. Народний рух України за перебудову</p> <ul style="list-style-type: none"> - У листопаді 1988 р. компартійний комітет Спілки письменників України створив ініціативну групу сприяння перебудові на чолі з І. Драчем. - 8-10 вересня 1989 р. у Києві відбувся установчий з'їзд Народного руху України. <p>Робота з термінами: «Живий ланцюг» - 21 січня 1990 року, коли мільйони людей взяли за руки, з'єднавши Івано-Франківськ (через Львів) і Київ у день 71-річчя Злуки УНР і ЗУНР.</p>	<p>Робота з документом (дод.А)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аналіз умови «програми Народного руху України за перебудову» - Які пункти, щодо неформальних організацій можна долучити до програми? 	Інформаційна Аксіологічна Логічна Культурна Мовленнєва
		<p>3. Відродження релігійного та церковного життя</p> <ul style="list-style-type: none"> - улітку 1987 р. розпочався рух за легалізацію Української греко-католицької церкви. УГКЦ оголосила про вихід з підпілля - 1 грудня 1989 р. під час візиту до Ватикану Горбачов заявив про скасування заборони Української греко-католицької церкви. - в листопаді 1989 р. в Україні діяло 30 парафій УАПЦ, то в січні 	<p>Гра «Знайди слово» Платформа: http://surl.li/nmkns</p> <ul style="list-style-type: none"> - Що позначає даний термін? Яке визначення є протиставленням ? 	Інформаційна Просторова Аксіологічна Логічна Культурна Мовленнєва

		<p>1990 р. - уже понад 200.</p> <p>- 5-6 червня 1990 р. у Києві відбувся Всеукраїнський православний собор</p> <p>Робота з термінами:</p> <p><i>Патріархальний рух</i> - основна мета руху це патріархальний устрій Української Католицької Церкви (як її офіційно називають у діаспорі від 1959 р.).</p>		
5 хв	Етап узагальнення та перевірки знань	<p>Онлайн гра на закріплення теми «Знайди пару»: https://learningapps.org/display?v=pqdkm78qc23</p>	Робота на онлайн-платформі (робота в групах)	Інформаційна Аксіологічна Логічна Мовленнєва
5 хв	Підсумки уроку	Метод «Асоціативний куш» , центральне слово «Громада»	Метод «Асоціативний куш»	Аксіологічна Логічна Мовленнєва
1 хв	Домашнє завдання	Робота в парах: створення довільного Тік-Ток відео по темі «Суспільно-політична активність громадян».	Створення та поширення довільного Тік-Ток відео по темі «Суспільно-політична активність громадян».	Мовленнєва Інформаційна Логічна Культурна Аксіологічна

ДОДАТКИ

А

Із програми Народного руху України за перебудову

«Головною метою діяльності Рух визначає:

- побудову в Україні демократичного й гуманного суспільства, у якому буде досягнуто справжнє народовладдя, добробут народу і умови для гідного життя людини, відродження та всебічний розвиток української нації, забезпечення національно-культурних потреб усіх етнічних груп республіки;
- створення суверенної української держави...
- Стрижневим питанням у ділянці економіки Рух вважає подолання економічного відчуження трудівників від власності на засоби виробництва і продукції, яка виробляється ними. Розв'язання цього питання пов'язано з денаціоналізацією засобів виробництва (певної частини), децентралізацією управління, з демократизацією господарського життя і надання робітникам і селянам права самим розпоряджатись результатами своєї праці».

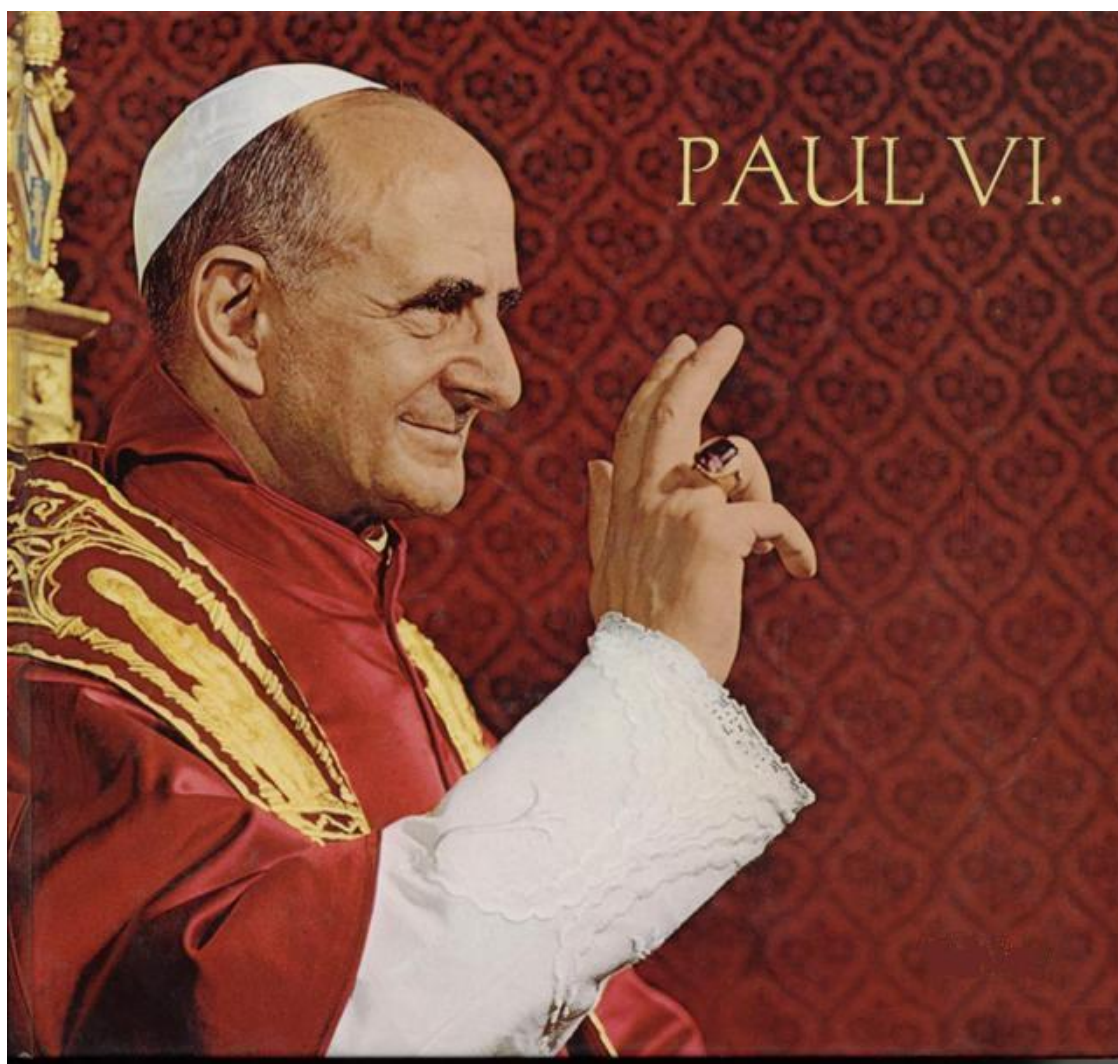
Додаток В

Очільник УГКЦ та головний прихильник патріархального руху Йосиф
Сліпий

Джерело: [30, с. 400]

Джованні Монтіні- папа Павло VI

Джерело: [63]

Додаток D

Андрей Шептицький — предстоятель Української греко-католицької церкви, митрополит Галицький, архієпископ Львівський. Єпископ Станіславівський. Доктор права і богослов'я; меценат

Джерело: [51]

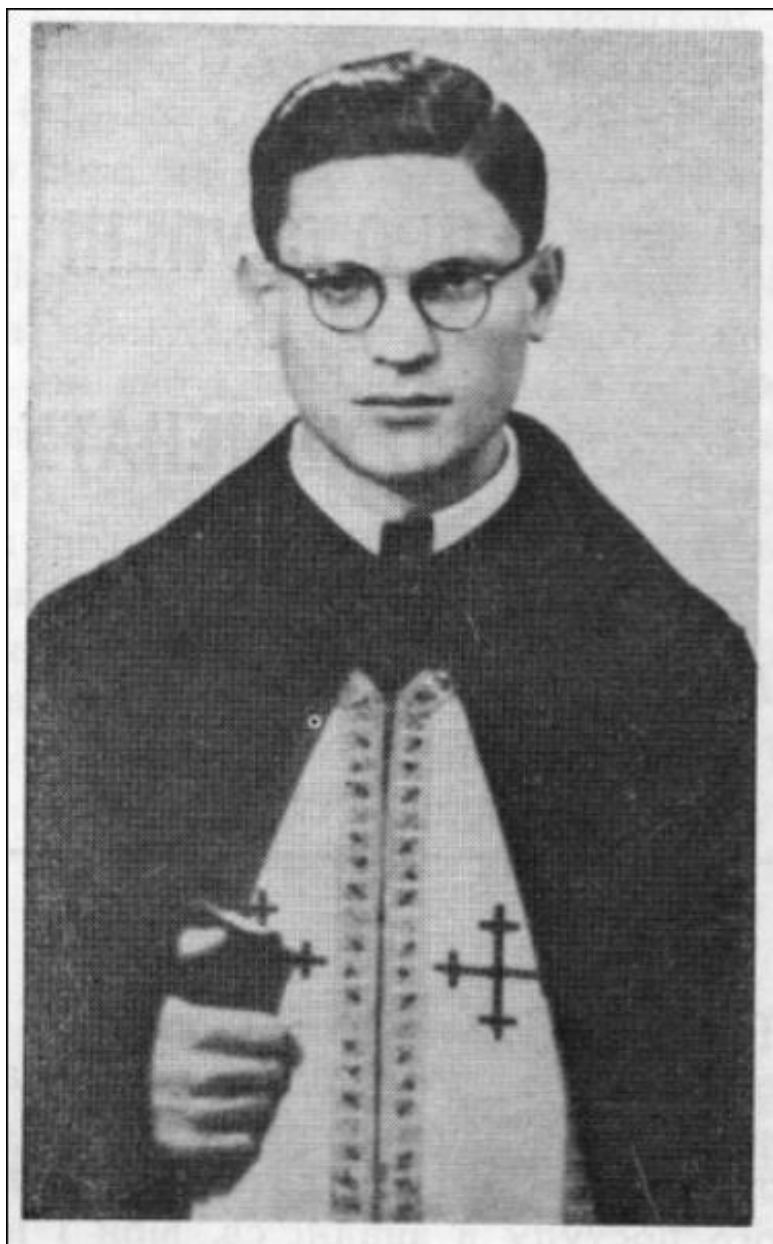
Митрополит Максим Германюк - церковний діяч, республіканець, митрополит
Вінніпезький Української греко-католицької церкви

Джерело: [18]

Додаток F

Отець-доктор Мелетій Соловій — священник УГКЦ, василіянин, письменник, історик, літургіст. Активно підтримував патріархальний рух.

Джерело: <https://bspravu.org.ua/o-solovii-meletii-ukrainskyi-bohoslov-literator-redaktor-hromadskyi-diiach/> (дата звернення 17.08.2023)

Додаток G

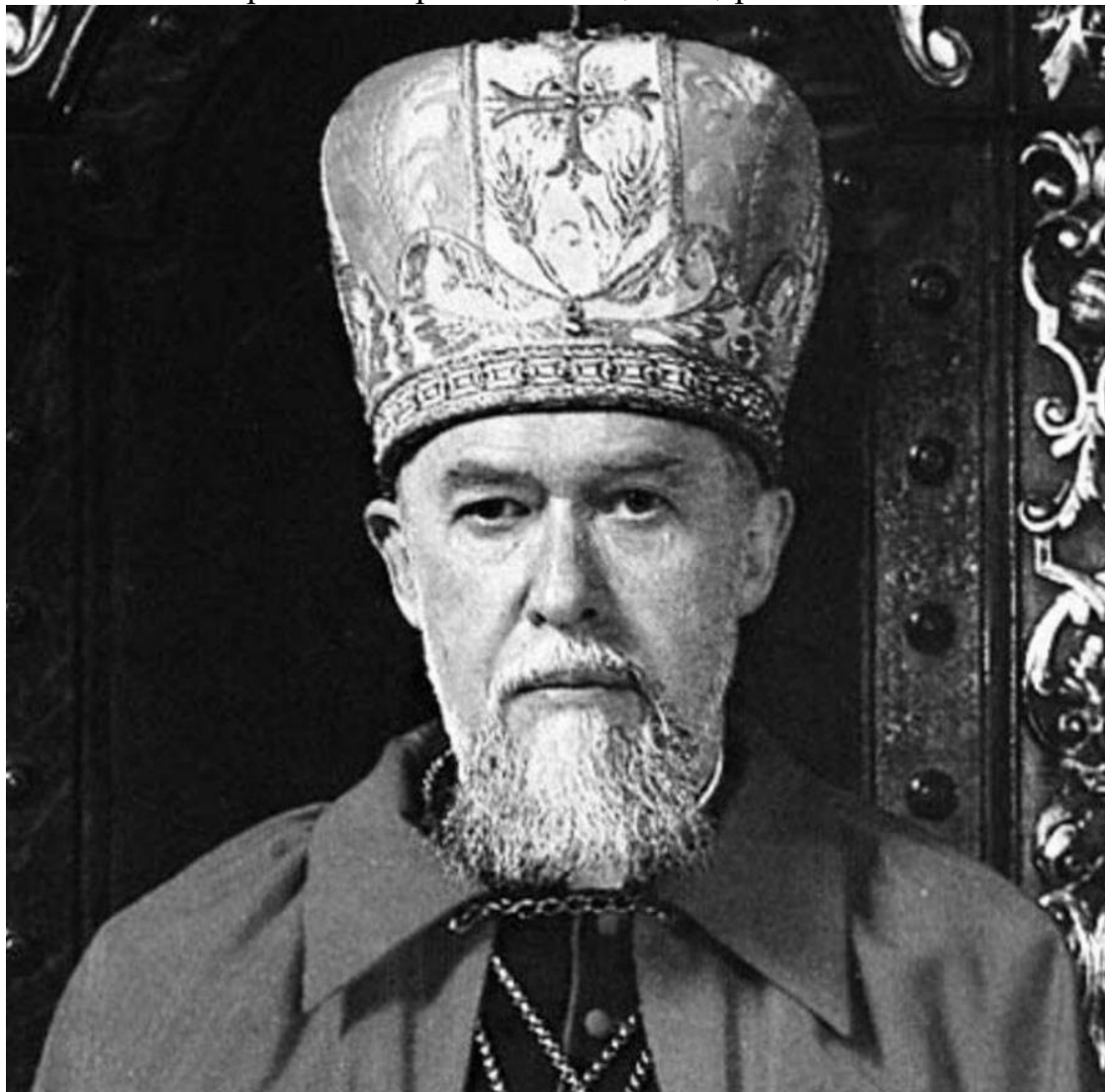
Отець-доктор Петро́-Борис Теренти́йович Біла́нюк — український релігійний діяч, теолог, священник УГКЦ. Доктор богослов'я (1961), доктор філософії (1972). Член НТШ (1962), УВАН (1980) у Канаді. Нагороджений золотою медаллю святих Петра і Павла (1966).

Джерело: [41, с. 54]

Додаток Н

Верховний архиєпископ Мирослав Іван Любачівський — єпископ Української греко-католицької церкви, кардинал Католицької церкви; із 7 вересня 1984 року — Верховний архиєпископ Львівський — предстоятель Української греко-католицької церкви.

Джерело: <https://synod.ugcc.ua/data/blazhennishyy-myroslav-ivan-lyubachivskyy-431/>

Додаток J

Любомір Гúзар — український релігійний діяч, патріарх-предстоятель Української греко-католицької церкви (2001—2011). Священник (з 1958), єпископ (з 1977), кардинал Католицької церкви (з 2001). Верховний архієпископ Львівський (з 2001), Києво-Галицький (з 2005), архієпископ-емерит (з 2011)

Джерело: <https://synod.ugcc.ua/data/blazhennishyy-lyubomyr-guzar-430/>

(дата звернення 21.09.2023)

Додаток К

Блаженніший Святослав — Отець і Глава Української греко-католицької церкви. З 27 березня 2011 року — Верховний архієпископ Києво-Галицький, Митрополит Київський, з 2019 року — Почесний громадянин Львова

Джерело: [43, с. 158]

Додаток L

Микола Чубатий - визначний вчений і церковний та громадський діяч, ініціатор та співорганізатор руху за Патріархат Української Помісної Католицької Церкви, провідний борець за помісні права і патріархальний устрій Української Помісної Католицької Церкви, близький співробітник Патріарха Йосифа I

Джерело: [61, с. 4]

Додаток М

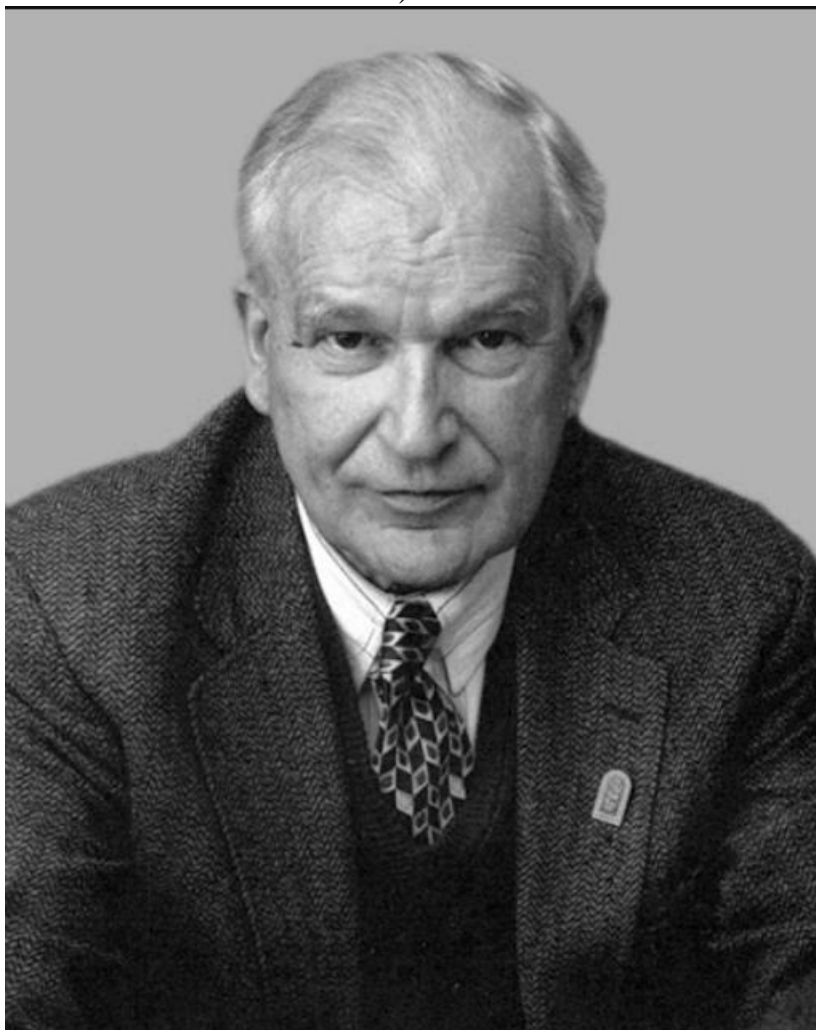
Микола Іванович Шлемкевич — український філософ, публіцист, громадсько-політичний діяч, дійсний член НТШ і УВАН. Дослідник історії української культури, зокрема, літератури та філософії, редактор часопису «Листи до приятелів»

Джерело: [62, с. 101]

Додаток N

Василь Маркусь - керівник української делегації на Світовому конгресі мирян у Римі (1953), активний діяч Патріархального руху УГКЦ і співпрацівник Йосифа Сліпого, редактор журналу «Церковний вісник» (1968-1972), директор Чиказької філії Українського католицького університету (з 1973)

Джерело: [34]

Додаток О

Навроцький Мирослав-Михайло - Голова Товариства «За патріархат» (1972–77). Брав участь у 40-му Євхаристій. конгресі в Мельбурні (Австралія, 1973). Разом із дружиною заснував Патріарший фонд УГКЦ; 1974 став співорганізатором світ. з'їзду представників мирян. організацій, на якому засн. Укр. патріарх. світ. об'єднання. Член Українського лікарняного товариства Пн. Америки та низки інших американських медичних товариств

Джерело: [43, с. 126]

Додаток Р

Лончина Богдан-Іван Васильович — український громадсько-релігійний діяч,
голова Українського Патріархального світового об'єднання, перекладач,
професор еспаністики

Джерело: [43, с. 94]